

5. Η καθημερινή ζωή

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας η καθημερινή ζωή οργανώνεται γύρω από την οικογένεια. Οι οικογένειες είναι πολυμελείς και στηρίζονται στην προσφορά και τη συνεργασία των μελών τους για τις καθημερινές ανάγκες. Τα παιδιά μαθαίνουν συνήθως το επάγγελμα των γονιών τους για να εξασφαλίσουν τη ζωή τους.

Η κτηνοτροφία, η γεωργία με την αμπελοργία και την καλλιέργεια δημητριακών, ελιάς και βαμβακιού, η αλιεία, η **οικοτεχνία** κυρίως με την υφαντική, αποτελούν τις βασικές ασχολίες των υπόδουλων πληθυσμών για τη διαβίωσή τους.

Το σπίτι είναι η βασική απασχόληση των γυναικών της οικογένειας. Το σπίτι όμως δεν είναι μόνο το μαγείρεμα, το ζύμωμα, η καθαριότητα, η φροντίδα των παιδιών αλλά και ο αργαλειός, το κέντημα, ακόμα και τα ζωντανά και τα χωράφια.

Η γέννηση του παιδιού, ο γάμος αλλά και ο θάνατος αποτελούν σημαντικά γεγονότα και συνδέονται με πλήθος έθιμα που φέρνουν κοντά τους ραγιάδες. Έθιμα που έχουν σχέση με τις καθημερινές ασχολίες και τη θρησκευτική ζωή προσφέρουν ευκαιρίες για κοινωνική συναναστροφή. Τα τοπικά πανηγύρια γίνονται αφορμή για ψυχαγωγία και βοηθούν στη διατήρηση της παράδοσης, ενώ τονώνουν και την οικονομική δραστηριότητα των περιοχών.

Οι συνθήκες ζωής δεν είναι βέβαια παντού και για όλους τους υπόδουλους πληθυσμούς οι ίδιες. Αλλιώς ζουν για παράδειγμα οι εύπορες οικογένειες των νησιών και αλλιώς οι **κολίγοι** στη Θεσσαλία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

οικοτεχνία:

παραγωγική εργασία στο περιβάλλον του σπιτιού που γίνεται από μέλη της οικογένειας

χάνι:

πανδοχείο

2.22

Εσωτερικό σπιτιού (18^{ος} αι.)
Έγχρωμη λιθογραφία σε σχέδιο του Υλαίρ
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▲ *Περιγράψω και αναφέρω τις ασχολίες των προσώπων. [2.22]*

χάνι στην Κόρινθο

αγροτικό σπίτι

αγορά στην Αθήνα

σκηνή φαγητού

βοσκή ζώων

Η παράδοση

2.23

Ελληνικός χορός στην Πάρο (18^{ος} αι.)
Εγχρωμη λιθογραφία σε σχέδιο του Υλαίρ
Αθήνα, Μπενάκειος Βιβλιοθήκη

2.25

Πανηγύρι στην Αθήνα (αρχές 19^{ου} αι.)
Προμετωπίδα από το βιβλίο Ε.Ντοντβέλ
Αθήνα, Μπενάκειος Βιβλιοθήκη

2.26

Συνοδειώντας τη νύφη (18^{ος} αι.)
Χαλκογραφία του Π. Γκού
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Ο Γάλλος περιηγητής Γκρελό γράφει (1670):

«Οι Έλληνες έχουν και μερικές ακόμα ευκαιρίες διασκεδάσεων. Είναι οι τέσσερες κυριότερες γιορτές του χρόνου: του Αγίου Ανδρέου, του Αγίου Νικολάου, των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και του Αγίου Γεωργίου. [...]

Στη γιορτή του Αγιαντρέα γίνονται επισκέψεις, και οι γυναίκες κάνουν πάντοτε τηγανίτες. Στη γιορτή του Αγίου Νικολάου ζυμώνουν πίττα και ρίχνουν στο προζύμι έναν παρά. Κι' οποίος πετύχει το νόμισμα θεωρείται ο τυχερός της χρονιάς. Πρέπει να το φυλάξει προσεκτικά. Στη γιορτή των Αγίων Σαράντα χορεύουν τραγουδώντας αυτό το δίστιχο :

Ας χορέψουμε κι' ας είναι των Αγίων Σαράντα είναι.»

2.24

▲ Ποιες είναι σύμφωνα με την πηγή [2.24] οι κυριότερες γιορτές κατά τη διάρκεια του έτους; [2.24]

▲ Είναι και σήμερα οι ίδιες; [2.24]

■ Με ποιους τρόπους διασκεδάζουν οι υπόδουλοι Έλληνες; [2.23-2.26]

■ Ποιες πηγές δείχνουν, κατά τη γνώμη μου, καλύτερα πώς διασκεδάζουν οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά την τουρκοκρατία; [2.23-2.26]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

❖ Ποιες ευκαιρίες διασκέδασης έχουν οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά την οθωμανική κυριαρχία;

❖ Με ποιες εργασίες ασχολούνται οι οικογένειες των υπόδουλων Ελλήνων;

6. Η πνευματική ζωή

Κάτω από την οθωμανική απειλή, πολλοί Έλληνες **λόγιοι** μετακινούνται προς τις ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως στην Ιταλία. Εκεί, αναπτύσσουν σημαντική συγγραφική και εκδοτική δραστηριότητα.

Εμπορικά κέντρα όπως η Χίος και η Κωνσταντινούπολη, αναδεικνύονται και σε σημαντικά πνευματικά κέντρα. Ιδιαίτερη πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση παρατηρείται στα Ιόνια νησιά, καθώς σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας βρίσκονται σε διαρκή επαφή με τη Δύση.

Στην Κρήτη, στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, παρατηρείται πνευματική και καλλιτεχνική άνθηση, που ονομάζεται **Κρητική Αναγέννηση**. Αναπτύσσεται ιδιαίτερα η ποίηση και το θέατρο. Τα έργα που δημιουργούνται επηρεάζονται από την ιταλική Αναγέννηση. Σημαντικοί εκπρόσωποι της Κρητικής Αναγέννησης είναι ο Βισσέντζος Κορνάρος και ο Γεώργιος Χορτάτζης.

Στις τέχνες κυριαρχεί η εκκλησιαστική ζωγραφική, ιδιαίτερα στα μεγάλα θρησκευτικά κέντρα της εποχής, το Άγιο Όρος και τα Μετέωρα. Ξεχωρίζουν σημαντικοί αγιογράφοι όπως ο Θεοφάνης και ο Μ. Δαμασκηνός. Παράλληλα, λαϊκοί ζωγράφοι δημιουργούν αξιόλογα έργα.

Ο λαός εκφράζεται κυρίως μέσα από το δημοτικό τραγούδι. Θέματα όπως η ξενιτιά, η σκλαβιά, οι κλέφτες εμπνέουν τους ανώνυμους δημιουργούς. Το δημοτικό τραγούδι συνδέεται με την καθημερινή ζωή των ραγιάδων και την ελπίδα τους για λευτεριά.

Τα χρόνια πριν την Επανάσταση, με το κίνημα του **Νεοελληνικού Διαφωτισμού**, διευρύνεται η πνευματική και η καλλιτεχνική ζωή των Ελλήνων. Τα ενδιαφέροντά τους περιλαμβάνουν θεατρικές παραστάσεις, μεταφράσεις βιβλίων και αρχαίων ελληνικών κειμένων, ποιητικές συλλογές, λογοτεχνικά έργα αλλά και έργα τέχνης και αρχιτεκτονικής.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Κρητική Αναγέννηση:

πνευματική και καλλιτεχνική άνθηση στην Κρήτη που επηρεάζεται από την Ιταλική Αναγέννηση

Νεοελληνικός Διαφωτισμός:

πνευματικό κίνημα που διαδίδει τις ιδέες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας

2.27

Σκηνή χορού σε τοιχογραφία μοναστηριού
Τοιχογραφία στις αρχές του 18^{ου} αι.
Άγιο Όρος, Μονή Μεγίστης Λαύρας

▲ Παρατηρώ τον τρόπο με τον οποίο ο ζωγράφος συνδέει τη θρησκεία με την καθημερινή ζωή. [2.27]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

18^{ος}

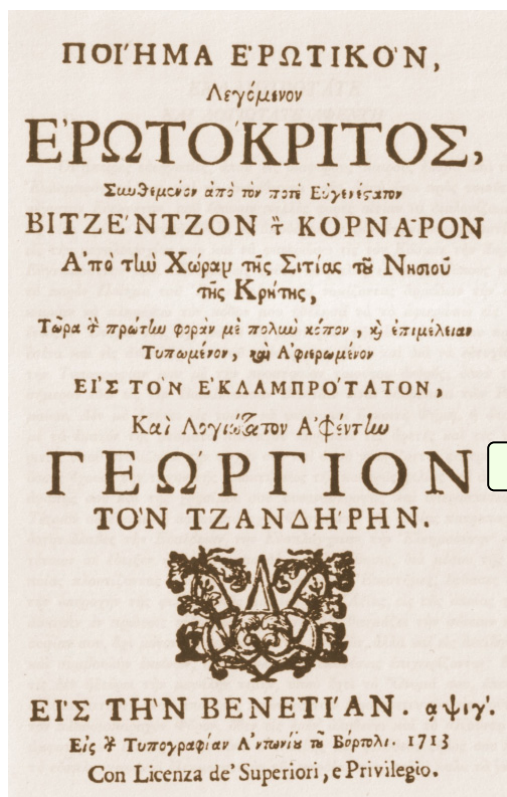
19^{ος}

Κρητική Αναγέννηση

Νεοελληνικός
Διαφωτισμός

Κρητική Αναγέννηση: Βιτσέντζος Κορνάρος

2.28

Εξώφυλλο του «Ερωτόκριτου», ἔργο του Βιτσέντζου Κορνάρου

Βιτσέντζος Κορνάρος (1556-1613);

Γεννιέται στη Σητεία και κατάγεται από βενετοκρητική οικογένεια ευγενών. Το 1585 εγκαθίσταται στον Χάνδακα (Ηράκλειο). Είναι μέλος του Συμβουλίου των Ευγενών και Φεουδαρχών του Χάνδακα και αναλαμβάνει διάφορα τοπικά διοικητικά αξιώματα. Είναι λόγιος και ποιητής. Το σημαντικότερο ἔργο του είναι ο «Ερωτόκριτος» που γράφεται στο κρητικό γλωσσικό ιδίωμα στις αρχές του 17ου αιώνα. Το ἔργο τυπώνεται για πρώτη φορά στη Βενετία το 1713. Θέμα του ἔργου είναι ο ἔρωτας του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας. Ἄλλο σημαντικό ἔργο του είναι η «Θυσία του Αβραάμ».

- ▲ Ποιος είναι ο αιώνας συγγραφής και ο χρόνος έκδοσης του «Ερωτόκριτου»; [2.28]

Στίχοι από τον «Ερωτόκριτο» του Βιτσέντζου Κορνάρου:

«Ἀπ' ὅ,τι κάλλη ἔχει ἄνθρωπος, τα λόγια ἔχουν τη χάρη να κάμουνι κάθε καρδιά παρηγοριά να πάρη κι οπού κατέχει να μιλή με γνώση και με τρόπο, κάνει και κλαίσι και γελούν τα μάτια των ἀνθρώπων.»

2.29

2.30

Ερωτόκριτος και Αρετούσα Ἔργο του Θεόφιλου (1910)

- Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένο το ἔργο του Β. Κορνάρου; [2.29]
- Σε ποιον τόπο μιλάνε μ' αυτόν τον τρόπο σήμερα; [2.28] & [2.29]

- ◀ Η ιστορία του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας εμπνέει μόνο την εποχή της ή και άλλες; Παρατηρώ το ἔργο του Θεόφιλου [2.30] και απαντώ.

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι περιοχές που ακμάζουν πνευματικά και σε ποιο καθεστώς κυριαρχίας υπάγονται;
- ❖ Ποια είναι η πνευματική ζωή των υπόδουλων Ελλήνων κατά την περίοδο της ξένης κυριαρχίας;

7. Οι σχέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι άνθρωποι μετακινούνται και ταξιδεύουν, κυρίως όμως οι χριστιανοί. Ο πόλεμος, η αναζήτηση οικονομικών πόρων, το εμπόριο, τα γράμματα, τους αναγκάζουν να αλλάζουν τόπους και να αναζητούν καλύτερες ευκαιρίες. Πολλές από αυτές τις ευκαιρίες βρίσκονται έξω από τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην κεντρική και δυτική Ευρώπη καθώς και στη Ρωσία και τις **παραδουνάβιες ηγεμονίες**.

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, οι οικονομικές ευκαιρίες πληθαίνουν. Κατά μήκος των εμπορικών δρόμων, των δρόμων διακίνησης των εμπορευμάτων, δημιουργούνται οι ελληνικές **παροικίες**. Στη Βιέννη, τη Βουδαπέστη, τη Βενετία, τη Μασσαλία, την Οδησό, το Λιβόρνο και αλλού, οι **Έλληνες της Διασποράς** έρχονται σε επαφή με τον έξω κόσμο. Στους ξένους αυτούς τόπους εξελίσσονται και προοδεύουν. Γνωρίζουν διαφορετικά ήθη και έθιμα και συναντούν τις νέες ιδέες που διακινούνται στην Ευρώπη των νεότερων χρόνων.

Οι Έλληνες της Διασποράς - λόγιοι και έμποροι - ιδρύουν τυπογραφεία, μεταφράζουν βιβλία, εκδίδουν περιοδικά και εφημερίδες. Δεν ξεχνούν όμως και τον τόπο τους. Βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τη γενέτειρά τους, την υποστηρίζουν οικονομικά αλλά και διοχετεύουν σ' αυτήν νέες ιδέες και τρόπους ζωής. Με αυτό τον τρόπο οι υπόδουλοι ελληνικοί πληθυσμοί επικοινωνούν με τις αλλαγές, που συμβαίνουν στις ευρωπαϊκές χώρες.

Τα κρίσιμα χρόνια, πριν την Ελληνική Επανάσταση, η επαφή των υπόδουλων Ελλήνων με τον υπόλοιπο κόσμο γίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη. Βοηθά την πορεία προς την εθνική ανεξαρτησία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

παραδουνάβιες ηγεμονίες:

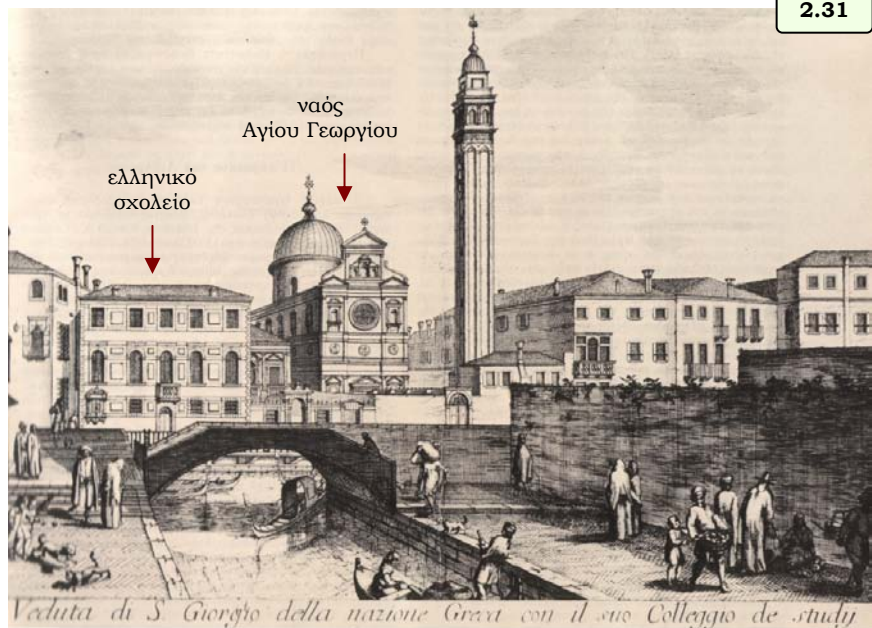
ηγεμονίες γύρω από τον Δούναβη ποταμό (Μολδαβία, Βλαχία)

παροικίες:

ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού

Έλληνες της Διασποράς:

Έλληνες που κατοικούν σε ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου και το ελληνικό σχολείο (το Φλαγγινιανό Φροντιστήριο), της ελληνικής κοινότητας στη Βενετία.

Χαλκογραφία του 1702

Βενετία, Ελληνικό Ινστιτούτο

▲ Ποια κτίρια της εικόνας φανερώνουν την παρουσία Ελλήνων στη Βενετία; [2.31]

15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}	18 ^{ος}	19 ^{ος}
	μετακινήσεις λογίων προς τη δύση	μετακινήσεις λογίων προς την Ιταλία	■ ίδρυση παροικιών ■ οικονομικές συναλλαγές με την Ευρώπη	

Ελληνικές παροικίες

Χάρτης των εμπορικών δρόμων και των σημαντικών ελληνικών παροικιών κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας.

- ◀ Πού ταξιδεύουν οι Έλληνες; [2.32]
- ◀ Ποιες σημαντικές παροικίες ιδρύουν; [2.32]

Έλληνας έμπορος (1768)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

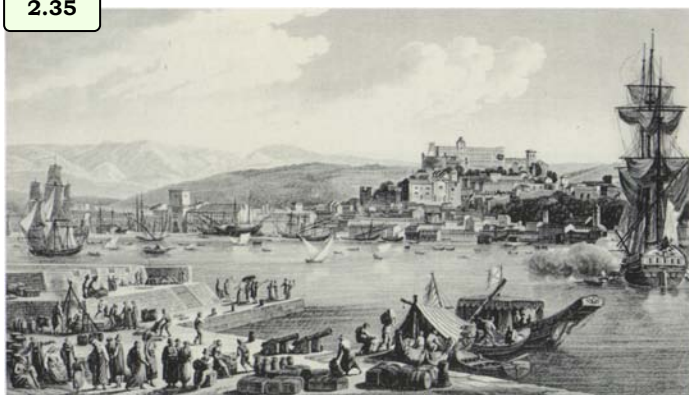
«Εξενιτεύοντο (οι Κοζανίτες) [...] εις μακρινούς τόπους και με το εμπόριον επορίζοντο τα προς χρείαν των αφθόνως. Το κυριώτερον μέρος της ξενιτείας των ήταν η Ουγγαρία, εκεί επλούτισαν πολλοί και ευτύχησαν την πατρίδα των. Το εμπόριον και η κοινωνία των με άλλα πεπολιτισμένα έθνη τους πληροφορήσαν περί της ωφελείας των μαθήσεων και της βοήθειας των εις τα έργα των όθεν και έδειξαν πολύν ζήλον και προθυμίαν να συστήσωσι σχολεία εις την πατρίδα των...»

Μεγδάνης Χ., *Αγγελία περί της αρχής προόδου της ελληνικής Σχολής*, Βιέννη 1820

Οι Κοζανίτες ξενιτεύονταν σε μακρινούς τόπους και με το εμπόριο κέρδιζαν σε αφθονία τα αναγκαία για τη ζωή τους. Ξενιτεύονταν κυρίως στην Ουγγαρία, όπου πολλοί πλούτισαν και ευεργέτησαν την πατρίδα τους. Το εμπόριο και η επικοινωνία τους με άλλα πολιτισμένα έθνη τους πληροφορήσαν για την ωφέλεια των γνώσεων και τη χρησιμότητά τους στα έργα τους, οπότε και έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προθυμία να ιδρύσουν σχολεία στην πατρίδα τους...

2.34

2.35

Το λιμάνι της Τεργέστης στις αρχές του 19ου αιώνα
Χαλκογραφία (1802)
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- Για ποιους λόγους ταξιδεύουν οι Έλληνες; [2.34]
- Ποιες συνέπειες έχουν αυτά τα ταξίδια; [2.34]

- σ
- ύ
- ν
- θ
- ε
- σ
- η
- ❖ Ποιος είναι ο ρόλος των παροικιών στη σχέση του ελληνισμού με τον υπόλοιπο κόσμο;
- ❖ Ποιες είναι οι σχέσεις του ελληνισμού με τον υπόλοιπο κόσμο;

- Ποιο είναι το είδος της κάθε πηγής [2.32-2.35];

8. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: ακμή και παρακμή

Από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα και μέχρι το τέλος του 16^{ου} αιώνα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναπτύσσεται και ενισχύει την κυριαρχία της στην Ανατολική Μεσόγειο. Ικανοί **σουλτάνοι**, όπως ο Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής (1520-1566), με συνεχείς πολέμους διευρύνουν τα σύνορά της. Οι Οθωμανοί με τον **Ιερό πόλεμο** που διεξάγουν, έχουν ως στόχο την εξάπλωση της ισλαμικής θρησκείας.

Από την αρχή του 17^{ου} αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η μεγάλη επέκτασή της δυσκολεύει τη συνοχή της. Οι πόλεμοι παύουν να φέρνουν έσοδα. Ισχυρές δυνάμεις, όπως η Ρωσία και η Αυστρία, αντιστέκονται στον οθωμανικό στρατό και εμποδίζουν την οθωμανική επέκταση.

Η δημιουργία νέων θαλάσσιων δρόμων, μετά την **ανακάλυψη** της Αμερικής, προκαλεί μεγάλα προβλήματα στο εμπόριο της Ανατολικής Μεσογείου και μειώνει τα έσοδα της οθωμανικού κράτους. Ισχυρά ευρωπαϊκά κράτη εκμεταλλεύονται αυτή την κατάσταση και υπογράφουν συμφωνίες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία με τις οποίες αποκτούν σημαντικά οικονομικά προνόμια. Έτσι επιβαρύνεται ακόμα περισσότερο η οθωμανική οικονομία.

Η **οθωμανική Πύλη** αναγκάζεται να παραχωρήσει την είσπραξη των φόρων σε ιδιώτες και όχι σε υπαλλήλους του κράτους. Οι ιδιώτες αυτοί συχνά παραβιάζουν το νόμο, αδικούν τους υπηκόους και πλουτίζουν σε βάρος τους. Γίνονται ισχυροί και επαναστατούν ενάντια στην κεντρική διοίκηση.

Οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτυγχάνουν και το οθωμανικό κράτος, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα βρίσκεται σε κρίση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ιερός πόλεμος:

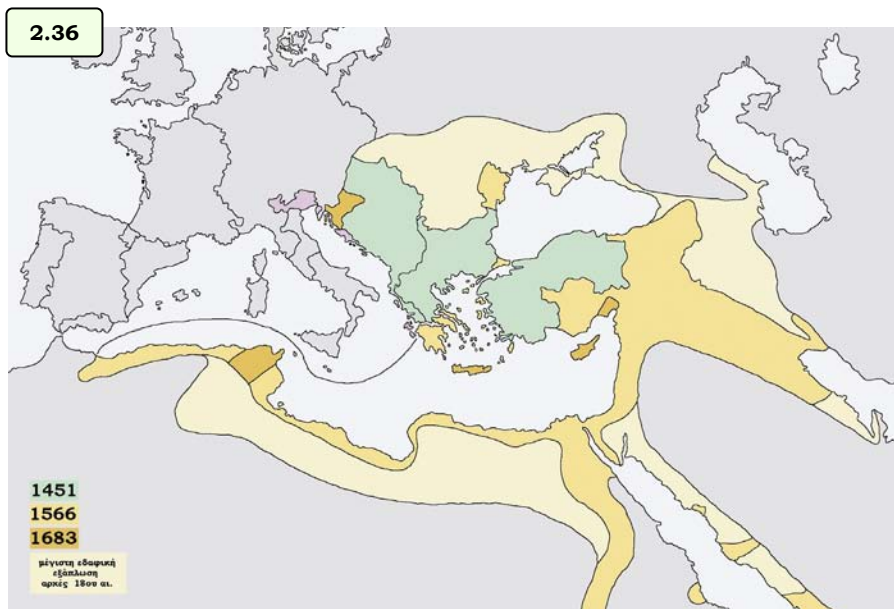
πόλεμος εναντίον αυτών που δεν πιστεύουν στο Μωάμεθ

σουλτάνος:

ο ανώτατος, πολιτικός και στρατιωτικός άρχοντας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

οθωμανική Πύλη:

η έδρα του σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Χάρτης σταδιακής εξάπλωσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας

▲ Αναφέρω τα στάδια εξάπλωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [2.36]

15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}	18 ^{ος}	19 ^{ος}
ακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας		παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας		

Εικόνες της Κωνσταντινούπολης

Κλειστή αγορά (Καπαλί τσαρσί), 19^{ος} αι.

2.37

2.39

Υπαιθρια αγορά (16^{ος} αι.)
Τουρκική μικρογραφία
Βενετία, Μουσείο Κορρέν

Μεγάλες πόλεις του 18^{ου} αιώνα

2.40

Πεκίνο	4.000.000
Παρίσι	589.000
Λονδίνο	530.000
Κωνσταντινούπολη	513.000
Μεξικό	300.000
Νεάπολη	272.000
Άμστερνταμ	212.000

Πηγή: Ντ Αλαμπέρ - Ντιντερό, *Εγκυκλοπαίδεια ή συστηματικό λεξικό των επιστημών των τεχνών και των επαγγελμάτων*, Παρίσι 1777

- ▲ Μελετώ τον πίνακα [2.40] και συγκρίνω τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης με τον πληθυσμό άλλων πόλεων.

«Εκατόν δέκα περίπου φούρνοι προμηθεύουν ψωμί στον πληθυσμό της πόλης. Οι φούρνοι φτιάχνουν επίσης τσουρέκια, καταΐφια, μπακλαβάδες, κουλούρια, γαλέτες, παξιμάδια, πίτες, καρβέλια, φρανζόλες, μπουρέκια και πίτες του Χαλεπιού και της Δαμασκού, πλακούντια, φρέσκους τραγανιστούς λουκουμάδες. Από εδώ προμηθεύονται αλεύρι τα μεγάλα αρχοντικά, καθώς και τα παλιά και νέα ανάκτορα για το ειδικό ψωμί του σουλτάνου. Μεγάλα πλοία πηγαioέρχονται αδιάκοπα χειμώνα καλοκαίρι. Όταν ο στρατός κι ο σουλτάνος με την ακολουθία του εδρεύουν στην Κωνσταντινούπολη, είναι επόμενο ν' αυξάνεται η κατανάλωση του ψωμιού και των λοιπών τροφίμων.»

Κιουμουρτζιάν Ι., *Οδοιπορικό στην πόλη του 1680*, μτφρ. Σ. Μπόζη, Τροχαλία, Αθήνα 1992, σ. 49-50

2.38

- ▲ Ποια στοιχεία της πηγής [2.38] δηλώνουν το μέγεθος της πόλης της Κωνσταντινούπολης;

- Παρατηρώ τα οπτικά ντοκουμέντα [2.37] & [2.39] και αναφέρω τις εμπορικές δραστηριότητες, τον τρόπο ένδυσης, τα προϊόντα.

- σ
- ύ
- ν
- θ
- ε
- σ
- η
- ❖ Ποιες είναι οι αιτίες της οθωμανικής παρακμής;
- ❖ Γράφω για την Κωνσταντινούπολη του 18^{ου} αιώνα.

9. Οι μορφές αντίστασης

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, πολλές είναι οι μορφές αντίστασης ενάντια στους Οθωμανούς κατακτητές. Οι **Ρωμιοί** αντιστέκονται στους Οθωμανούς διατηρώντας τις μνήμες, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους.

Στις ένοπλες μορφές αντίστασης περιλαμβάνονται **εξεγέρσεις** που εκδηλώνονται σε πολλές ελληνικές περιοχές, σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Οι εξεγέρσεις αυτές ξεσπούν κάθε φορά που οι Οθωμανοί εμπλέκονται σε πολεμικές επιχειρήσεις με τους Βενετούς ή τους Ρώσους.

Το Σούλι, η Μάνη και τα Σφακιά, περιοχές που έχουν ειδικό καθεστώς ελευθερίας και προσπαθούν να διατηρήσουν την αυτονομία τους, αποτελούν μόνιμες εστίες αντίστασης. Συχνά συγκρούονται με τους Οθωμανούς για να διαφυλάξουν το καθεστώς και τα προνόμιά τους.

Μορφή ένοπλης αντίστασης θεωρείται και η δράση των κλεφτών. Οι κλέφτες συγκροτούν ένοπλες ομάδες, κάνουν επιθέσεις σε εμπορικές αποστολές, σε κρατικούς αξιωματούχους, σε ταξιδιώτες, ακόμα και σε χωριά και πόλεις, αρπάζοντας χρήματα, όπλα και τρόφιμα. Οι κλέφτες ζουν ελεύθεροι κατά ομάδες στα **λημέρια**. Κάθε ομάδα έχει τον **καπετάνιο** της και το δικό της **μπαϊράκι**. Με το πέρασμα των χρόνων οι κλέφτες γίνονται μόνιμη απειλή αντίστασης εναντίον του οθωμανικού κράτους και των τοπικών αρχόντων, το ίδιο και οι αρματολοί. Ενώ αρχικά είναι βοηθητικά στρατεύματα των Τούρκων που χρησιμοποιούνται και στη δίωξη των κλεφτών, οι αρματολοί παραβαίνουν συχνά τις συμφωνίες τους με τους Οθωμανούς και γίνονται κλέφτες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ρωμιοί:

έτσι ονομάζονται οι ορθόδοξοι ελληνικοί πληθυσμοί της οθωμανικής αυτοκρατορίας

εξεγέρσεις:

ένοπλες μορφές αντίστασης των υπόδουλων εναντίον των κατακτητών

λημέρια:

ορεινές τοποθεσίες όπου ζουν οι κλέφτες

καπετάνιος:

ο αρχηγός κάθε ομάδας κλεφτών

μπαϊράκι:

λάβαρα, σημαία των κλεφτικών ομάδων

2.41

Κλέφτης
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Συμβουλευόμαι το κείμενο και αναφέρω τη δράση των κλεφτών. [2.41]

ρωσοτουρκικοί πόλεμοι

1677-81

1736-39

1768-74

1787-92

1806-12

1611: εξέγερση σε Θεσσαλία Ήπειρο (Διονύσιος, επίσκοπος Τρίκκης)

1770: εξέγερση στα Σφακιά (Δασκαλογιάννης)

1770: εξέγερση στη Μάνη-Πελοπόννησο (Ορλωφικά)

1789-92: συγκρούσεις Λ. Κατσώνη με τους Οθωμανούς στο Αιγαίο

1789-92, 1801-03: αγώνες του Σουλίου εναντίον του Αλή πασά

Επαναστατικές ενέργειες - κινήματα

2.42

Πολιορκία της Κορώνης από το ρώσικο στόλο, το 1770
Έγχρωμη λιθογραφία βασισμένη σε χαλκογραφία του Υλαίρ (1822)
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

- Με ποιο ιστορικό γεγονός συνδέεται η πολιορκία της Κορώνης από τους Ρώσους; [2.42], [2.43]
- ▶ Πώς εκμεταλλεύονται οι Έλληνες τις συγκρούσεις Οθωμανών και Ρώσων στον ελληνικό χώρο; [2.43]

Στη διάρκεια [...] του ρωσο-τουρκικού πολέμου (1768-1774), [...] ο ρωσικός στόλος με τον Αλέξη Ορλώφ εισωρούσε στη Μεσόγειο και ξεσήκωνε τα νησιά του Αιγαίου, ενώ καθώς πλησίαζε μια μικρή μοίρα με το Θεόδωρο Ορλώφ κι ένα ολιγάριθμο άγημα, οι πρόκριτοι κι οι αρχιερείς ξεσήκωναν την Πελοπόννησο. Παρά τις επιτυχίες και την καταστροφή του τουρκικού στόλου στον κόλπο του Τσεσμέ κοντά στη Σμύρνη, η εξέγερση της Πελοποννήσου καταπνίγηκε.

Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα 1983, σ. 59

2.43

Επιστολή των Σουλιωτών προς τον Αλή πασά:

«Βεζύρ Αλή πασά σε χαιρετούμεν. Η πατρίς μας είναι ασυγκρίτως γλυκύτερα και από τα πουγκεία σου, και από τους ευτυχείς τόπους, τους οποίους υπόσχεσαι να μας δώσεις. Όθεν* ματαίως κοπιάζεις, επειδή η ελευθερία μας δεν πωλείται, ούτ' αγοράζεται οχεδόν με όλους τους θησαυρούς της γης, παρά με το αίμα και θάνατον έως του τελευταίου Σουλιώτου. Όλοι οι Σουλιώτες μικροί και μεγάλοι»

*οπότε

2.45

Σουλιώτισσες σε μάχη εναντίον των στρατευμάτων του Αλή Πασά
Έργο του Ντενεβίλ (αρχές του 19ου αιώνα)

2.44

- Πώς απαντούν οι Σουλιώτες στην προσπάθεια του Αλή πασά να τους υποδουλώσει; [2.44] & [2.45]
- Ποιοι αντιστέκονται στον Αλή πασά και με ποιο τρόπο; [2.44] & [2.45]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι μορφές αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών κατακτητών;
- ❖ Ποιοι συμμετέχουν στις ένοπλες εξεγέρσεις των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών;

10. Τα απελευθερωτικά οράματα: ο Ρήγας Φεραίος

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας δεν λείπουν τα **απελευθερωτικά οράματα**. Περιέχονται κυρίως στους θρύλους και στους θρήνους για την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την επανάκτησή της. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, τα οράματα αυτά γίνονται πιο συγκεκριμένα και συνδέονται με τις ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας των ανθρώπων.

Με βάση αυτές τις ιδέες, το οθωμανικό απολυταρχικό καθεστώς φαίνεται πιο άδικο για τους λαούς της βαλκανικής χερσονήσου. Γιατί δεν είναι μόνο οι Έλληνες που ζουν στη σκλαβιά. Βούλγαροι, Σέρβοι, Αρμένιοι, Αρβανίτες βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία των Οθωμανών Τούρκων.

Αυτούς τους λαούς προσπαθεί να εμπνεύσει ο Ρήγας Φεραίος. Οραματίζεται την απελευθέρωση των λαών που ζουν στα Βαλκάνια και τη δημιουργία μιας ενιαίας ελληνικής δημοκρατίας. Στη δημοκρατία αυτή αναγνωρίζεται η πολιτισμική και εθνική διαφορετικότητα των κατοίκων της και η ισότητα των πολιτών της.

Ο Ρήγας τυπώνει την πρότασή του σε φυλλάδια το φθινόπωρο του 1797 με σκοπό να διαδώσει το όραμά του στους υπόδουλους χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τυπώνει επίσης έναν επαναστατικό ύμνο, τον περίφημο **Θούριο**, για να τους ξεσηκώσει. Καλύτερα 'μιας ώρας', γράφει, 'ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή'.

Ο Ρήγας συλλαμβάνεται για τη δράση του από την αυστριακή αστυνομία και παραδίδεται στους Τούρκους. Βρίσκει μαζί με τους συντρόφους του μαρτυρικό θάνατο το 1798. Το θάνατό τους καταγγέλλει ο Αδαμάντιος Κοραΐς και καλεί τους **Γραικούς** σε εκδίκηση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

απελευθερωτικά οράματα:

σκέψεις και επιθυμίες για την απόκτηση της ελευθερίας

Θούριος:

επαναστατικό τραγούδι του Ρήγα Φεραίου για τον ξεσηκωμό των υπόδουλων Ελλήνων

Γραικοί:

Οι Ευρωπαίοι χρησιμοποιούν αυτόν τον όρο για τους Έλληνες ή Ρωμιούς. Ο όρος προέρχεται από την ελληνική μυθολογία. Ο Γραικός ήταν γιος της Πανδώρας και του Δία.

2.46

Η χάρτα της Ελλάδος, Ρήγας Φεραίος 1797
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

- ▲ Ποιο είναι το όραμα του δημιουργού της πηγής;
[2.46]

15^{ος}

16^{ος}

17^{ος}

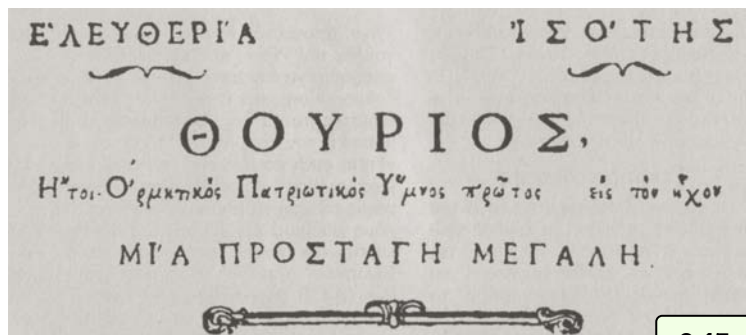
18^{ος}

19^{ος}

ίδρυση μυστικών
Εταιρειών προετοι-
μασίας του Αγώνα

Ρήγας Φεραίος

2.47

- ▲ Πού αλλού *συναντώ* τα ίδια συνθήματα; [2.47]

Στίχοι από το *Θούριο* του Ρήγα Φεραίου (1797)

«Ως πότε, παλικάρια, να ζούμε στα στενά,
Μονάχοι σαν λιοντάρια, σταις ράχες, στα βουνά,
Σπηλαις να κατοικούμεν, να βλέπομεν κλαδιά,
Να φεύγωμ' απ' τον Κόσμον, για την πικρή σκλαβιά
Να κάνομεν αδέλφια, Πατρίδα και Γονείς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς.
Καλλιώ 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
Παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή.»

2.48

- ▲ Τι συγκρίνει ο Ρήγας Φεραίος στους στίχους του «Θούριου»; [2.48]

2.50

Άγαλμα του Ρήγα Φεραίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Έργο του Ι. Κόσσου (1871)

- ▲ Πώς τιμά το ελεύθερο κράτος τον Ρήγα Φεραίο; [2.50]

2.49

«**Άρθρον 1.** Η Ελληνική δημοκρατία είναι μία, με όλον όπου συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γέννη και θρησκείας· δεν θεωρεί τας διαφοράς των λατρειών με εκθρικόν μάτι·

«**Άρθρον 2.** Αυτά τα φυσικά δίκαια είναι: πρώτον το να είμεθα όλοι ίσοι, και όχι ο ένας ανώτερος από τον άλλον, δεύτερον να είμεθα ελεύθεροι, και όχι ο ένας σκλάβος του αλλουνού [...]

«**Άρθρον 3.** Όλοι οι άνθρωποι, Χριστιανοί και Τούρκοι, [...] είναι ίσοι ...»

Ρήγα του φιλοπάτριδος, *Νέα πολιτική διοίκησις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των μεσογειών νησιών και της Βλαχομπογδανίας*, 1797

«**Άρθρον 1.** Η Ελληνική δημοκρατία είναι μία, παρόλο που συμπεριλαμβάνει διαφορετικές εθνότητες και θρησκείες, δεν αντιμετωπίζει με εκθρικό μάτι τις θρησκευτικές διαφορές.

- ▲ Ποιο πολίτευμα οραματίζεται ο Ρήγας Φεραίος ; [2.49]

- ▲ Ποιες είναι οι βασικές αρχές του πολιτεύματος που προτείνει ο Ρήγας Φεραίος; [2.49]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιο είναι το απελευθερωτικό όραμα του Ρήγα Φεραίου;
- ❖ Με ποιους τρόπους ο Ρήγας Φεραίος υλοποιεί το όραμά του;

Την εποχή που η δυτική Ευρώπη αναπτύσσεται, προοδεύει και γίνεται το κέντρο του κόσμου, το Βυζάντιο διαλύεται και οι πληθυσμοί του περνούν στην κυριαρχία των Λατίνων και Οθωμανών κατακτητών.

Έναρξη της ξένης κυριαρχίας θεωρείται η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους, το 1453. Στην πραγματικότητα, η ξένη κυριαρχία αρχίζει για κάποιες περιοχές της βυζαντινής επικράτειας με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους, το 1204. Για άλλες βυζαντινές περιοχές, όπως είναι η Πελοπόννησος, η ξένη κυριαρχία ξεκινάει αργότερα από το 1453. Το ίδιο συμβαίνει και με το τέλος της ξένης κυριαρχίας. Πολλές περιοχές ελευθερώνονται με την Ελληνική Επανάσταση του 1821, άλλες όμως, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, παραμένουν υπόδουλες για πολλά χρόνια αργότερα.

Κατά την περίοδο της ξένης κυριαρχίας, οι υπόδουλοι ελληνικοί πληθυσμοί διατηρούν πολλά από τα ήθη και τα έθιμα, τη θρησκεία και τη γλώσσα τους, διατηρούν δηλαδή την ταυτότητά τους. Αυτό γίνεται γιατί έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν τη θρησκεία και τη γλώσσα τους και να λειτουργούν σε κοινότητες εκλέγοντας τους άρχοντές τους. Ο πατριάρχης επίσης αναγνωρίζεται ως θρησκευτικός τους ηγέτης.

2.51

Γυναίκες σε οικισμό της Σάμου.
Λαϊκή ζωγραφιά (18^{ος} αιώνας)
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

2.52

Οι δωρητές παρεκκλησίου σε μονή του Αγίου Όρους
Τοιχογραφία (1791)
Άγιο όρος, Μεγίστη Μονή Βατοπεδίου

Την ίδια περίοδο, οι ελληνικοί πληθυσμοί που ζουν κάτω από την οθωμανική κυριαρχία είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρους στον κατακτητή και για τη ζωή τους και για την περιουσία τους. Μερικές φορές υποχρεώνονται να αλλάζουν την πίστη τους για να σώσουν τη ζωή τους και για να μη χάνουν τα παιδιά τους με το παιδομάζωμα. Γι' αυτό και συχνά προσπαθούν να εξεγερ-

θούν και να ελευθερωθούν από τον οθωμανικό ζυγό.

Οι συνθήκες για την ελευθερία των Ελλήνων ωριμάζουν στην αρχή του 19^{ου} αιώνα. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός προετοιμάζει το έδαφος για την εθνική ανεξαρτησία. Οι ιδέες της ελευθερίας και της παιδείας κυκλοφορούν στις υπόδουλες περιοχές από τους Έλληνες λόγιους και δασκάλους και εμπνέουν τους υπόδουλους Έλληνες.

Οι συνθήκες ζωής των ελληνικών πληθυσμών είναι διαφορετικές από τόπο σε τόπο και από ομάδα σε ομάδα. Διαφορετικά ζουν στις λατινοκρατούμενες περιοχές απ' ό,τι στις τουρκοκρατούμενες. Αλλιώς ζουν οι Φαναριώτες ή οι πρόκριτοι απ' ό,τι οι κολίγοι, που εργάζονται στα τσιφλίκια. Παραμένουν όμως όλοι υπόδουλοι, πληρώνουν φόρους στους κατακτητές και δεν έχουν την εθνική τους ανεξαρτησία.

απαντώ για τη σημασία των ιστορικών όρων:

- ✓ Τουρκοκρατία
- ✓ Λατινοκρατία
- ✓ προνόμια
- ✓ κοινότητα
- ✓ πρόκριτοι
- ✓ ραγιάδες
- ✓ σουλτάνος
- ✓ εξισλαμισμός
- ✓ παροικία
- ✓ παράδοση
- ✓ εξέγερση
- ✓ εθνική ανεξαρτησία

... κατά τη διάρκεια της ξένης κυριαρχίας

Η Μεγάλη Επανάσταση

Με τον όρο Μεγάλη Επανάσταση εννοούμε την Επανάσταση που κάνουν οι Έλληνες το 1821 για να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Ονομάζεται και «Επανάσταση του 1821» ή «Αγώνας της Ανεξαρτησίας».

Τα κεφάλαια της ενότητας:

1. Η προετοιμασία του Αγώνα: ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός
2. Η προετοιμασία του Αγώνα: η Φιλική Εταιρεία
3. Η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα
4. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1821-1824
5. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1825-1827
6. Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα
7. Οι μορφές του '21
8. Οι εμφύλιες συγκρούσεις
9. Οι σχέσεις με την Ευρώπη: ο Φιλελληνισμός
10. Η έκβαση του Αγώνα
11. Συνθήκες ζωής κατά τη διάρκεια του Αγώνα
12. Η διακυβέρνηση Καποδίστρια
13. Η εκπαίδευση
14. Οι τελικές ρυθμίσεις του ελληνικού ζητήματος

Χάρτης των κυριότερων επαναστατημένων περιοχών κατά τη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τις περιοχές όπου εκδηλώνεται ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας. [3.1]

Το ερώτημα της ενότητας:

Ποιες είναι οι βασικές εξελίξεις και ποια είναι η έκβαση της Επανάστασης του 1821;

1453-1821:
ξένη κυριαρχία

1821
κήρυξη
της Επανάστασης

1821-1828
ο Αγώνας
της Ανεξαρτησίας

1828-1831
διακυβέρνηση
του Ι. Καποδίστρια

1831-1833
περίοδος αναρχίας

1. Η προετοιμασία του Αγώνα: ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Στα χρόνια πριν την Επανάσταση του 1821, ομάδες εμπόρων και μορφωμένων Ελλήνων ταξιδεύουν όλο και πιο πολύ στην Ευρώπη. Γνωρίζουν την ευρωπαϊκή σκέψη και εμπνέονται από τις ιδέες του **Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού**. Ένα νέο πνευματικό κίνημα, το οποίο αργότερα παίρνει το όνομα **Νεοελληνικός Διαφωτισμός**, διαμορφώνεται σταδιακά στις περιοχές που ζουν Έλληνες και κυρίως σ' αυτές που ανθεί το εμπόριο.

Σύμφωνα με τις ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η ελευθερία του Γένους συνδέεται με την απόκτηση παιδείας. Οι Έλληνες διαφωτιστές πιστεύουν ότι μόνο η μόρφωση μπορεί να δώσει τα εφόδια για τη διεκδίκηση της ελευθερίας. Γι' αυτό το λόγο ιδρύουν, με την υποστήριξη κυρίως των εμπόρων, σχολεία. Θαυμάζουν επίσης τους Αρχαίους Έλληνες, τους οποίους θεωρούν προγόνους τους. Συνδέουν τον πολιτισμό της **Ελληνικής Αρχαιότητας** με την ελευθερία και την παιδεία.

Η ίδρυση σχολείων, τα οποία εφαρμόζουν νέα προγράμματα σπουδών, βοηθά στην εξάπλωση των διαφωτιστικών ιδεών. Εκδίδονται αρχαία ελληνικά κείμενα και μεταφράζονται σημαντικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα. Εφημερίδες και περιοδικά, που υποστηρίζουν τις νέες ιδέες, κυκλοφορούν με μεγάλη απήχηση. **Λόγιοι** και μορφωμένοι Έλληνες υποστηρίζουν και μεταφέρουν το νέο πνεύμα. Κεντρική μορφή ανάμεσά τους είναι ο Αδαμάντιος Κοραής με το σημαντικό έργο του.

Οι διαφωτιστικές ιδέες όμως συναντούν και αντιδράσεις. Αντιδρούν κυρίως μέλη κοινωνικών ομάδων που κατέχουν υψηλά αξιώματα και επιθυμούν να διατηρήσουν τη δύναμη και την εξουσία τους.

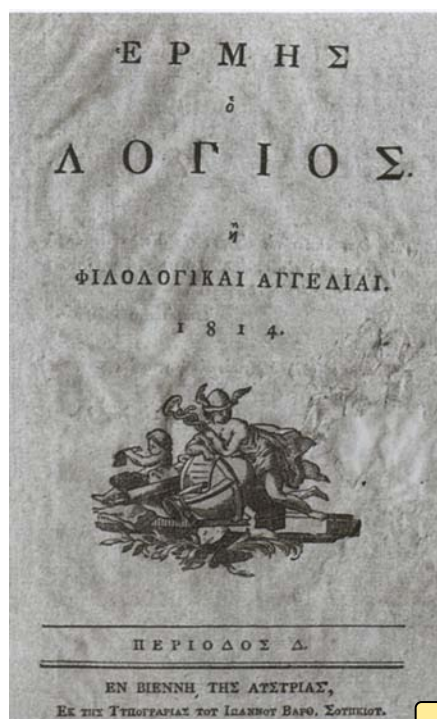
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Νεοελληνικός Διαφωτισμός:

η κίνηση των ιδεών του Διαφωτισμού ανάμεσα στους ελληνόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στην οθωμανική επικράτεια αλλά και σε παροικίες του εξωτερικού

Ελληνική Αρχαιότητα:

με τον όρο αυτό εννοείται η ιστορία και ο πολιτισμός των Αρχαίων Ελλήνων

3.2

Εξώφυλλο του φιλολογικού περιοδικού «Ερμής ο Λόγιος». Βιέννη (1811-1821)

▲ Παρατηρώ την πηγή [3.2] και σχολιάζω τον τίτλο του περιοδικού.

εφημερίδες και περιοδικά που εκδίδονται στις ελληνικές παροικίες

εφ. **Εφημερίς**
Βιέννη, 1790

περ. **Ερμής ο Λόγιος**
Βιέννη, 1811

εφ. **Ελληνικός Τηλέγραφος**
Βιέννη, 1811

περ. **Αθηνά**
Παρίσι, 1819

περ. **Μέλισσα**
Παρίσι, 1819

Σύνδεση με την Ελληνική Αρχαιότητα

3.3

Ο Ρήγας και ο Κοραΐς υποβαστάζουν την Ελλάδα
Πίνακας του Θεόφιλου (1911)

- ▲ Παρατηρώ την εικόνα και περιγράφω πώς απεικονίζεται ο ζωγράφος την «Ελλάδα». [3.3]
- ▲ Ποια είναι τα στοιχεία της εικόνας που θυμίζουν τα Αρχαία Χρόνια; [3.3]

Απόσπασμα από τα «Απομνημονεύματα» του Ι. Μακρυγιάννη:

«Είδα δυο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια -φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. [...] τα 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και εις τ' Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων χίλια τάλαρα γύρευαν. [...] πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: 'Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Δι' αυτά πολέμησαμεν'.»

3.6

- ▲ Για τι πολέμησαν οι Έλληνες, σύμφωνα με το Μακρυγιάννη; [3.6]

Ονόματα πλοίων της Ύδρας που κατασκευάζονται μεταξύ 1811-1822			
Αγαμέμνων	1	Ιάσων	1
Αθηνά	3	Κέκρωψ	1
Αίολος	1	Κίμων	2
Άρης	1	Λεωνίδας	1
Αριστείδης	2	Μελπομένη	1
Αχιλλεύς	2	Μέντωρ	1
Βαρών Στρογανώφ	1	Μιλτιάδης	1
Βατερλώ	1	Οδυσσεύς	1
Διομήδης	2	Ραφαήλ	1
Εννυώ	1	Σκιπίων	1
Επαμεινώνδας	2	Τερψικόρη	1
Ηρακλής	2	Τηλέμαχος	2
Θεμιστοκλής	2	Τιμολέων	1
Θρασύβουλος	1		

Πηγή: Λιγνός Α., *Ιστορία της νήσου Ύδρας*, Αθήναι 1953, τ.Β', σ. 60-62

3.4

Ο Αλή πασάς, πριν την Ελληνική Επανάσταση:

«Εσείς οι Έλληνες, μπρε, κάτι μεγάλο έχετε στο κεφάλι σας. Δεν βαφτίζετε πια τα παιδιά σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρά Λεωνίδα, Θεμιστοκλή, Αριστείδη! Σίγουρα κάτι μαγειρεύετε.»

3.5

- Τι μαρτυρεί την αξία που αποκτά η Ελληνική Αρχαιότητα; [3.4] & [3.5]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στους Αρχαίους Έλληνες και στους Νεοέλληνες;
- ❖ Ποιες είναι οι κυριότερες ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού;

2. Η προετοιμασία του Αγώνα: η Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύεται το 1814 στην **Οδησό**, σ' ένα σχετικά φιλόξενο για τους Έλληνες περιβάλλον, από τον Εμμανουήλ Ξάνθο, το Νικόλαο Σκουφά και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ. Στόχος της οργάνωσης είναι η προετοιμασία ενός απελευθερωτικού αγώνα που θα στηρίζεται στις δυνάμεις των Ελλήνων. Για να πετύχει αυτό το στόχο η Φιλική Εταιρεία επιδιώκει τη **μύηση** των Ελλήνων **ραγιάδων**. Μια ηγετική ομάδα αποτελεί ως την έναρξη της Επανάστασης την **Υπέρτατη Αρχή** και συντονίζει τη δράση της Φιλικής Εταιρείας.

Η Φιλική Εταιρεία, όπως και άλλες οργανώσεις, που δρουν στην Ευρώπη κατά την ίδια χρονική περίοδο, οργανώνεται με μεγάλη μυστικότητα. Οι Φιλικοί μυσούνται στην Εταιρεία με μυστικό όρκο και επικοινωνούν μεταξύ τους με **κρυπτογραφικό κώδικα**, ψευδώνυμα και συνθηματικές λέξεις.

Στα επτά χρόνια της ύπαρξής της, η Φιλική Εταιρεία εξαπλώνεται σ' όλες τις περιοχές όπου δρουν και κατοικούν Έλληνες. Άνθρωποι με διαφορετική κοινωνική προέλευση και οικονομικές δυνατότητες γίνονται μέλη της Εταιρείας και συμμετέχουν στο κοινό απελευθερωτικό όραμα.

Μετά το 1818 γίνονται αλλαγές στην οργάνωση της Εταιρείας για την καλύτερη λειτουργία της και παρατηρείται αύξηση των μελών της. Η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη και προτείνεται ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Ο **Αλέξανδρος Υψηλάντης** αναλαμβάνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας, μετά την άρνηση του **Ιωάννη Καποδίστρια**, και καθοδηγεί την προετοιμασία του Αγώνα των Ελλήνων.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Οδησός:

πόλη της νότιας Ρωσίας

μύηση:

η διαδικασία στρατολόγησης των μελών της Φιλικής Εταιρείας

Υπέρτατη Αρχή:

ομάδα ατόμων που αποτελεί τη μυστική ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας

κρυπτογραφικός κώδικας:

ο μυστικός τρόπος επικοινωνίας των μελών της Φιλικής Εταιρείας μεταξύ τους

Αλέξανδρος Υψηλάντης:

(1792-1828) Φαναριώτης, ανώτερος αξιωματικός του ρωσικού στρατού

Ιωάννης Καποδίστριας:

(1776-1831) ανώτατος διπλωμάτης της Ρωσίας, ο πρώτος Κυβερνήτης του ελληνικού κράτους

3.7

Σφραγίδα της Υπέρτατης Αρχής της Φιλικής Εταιρείας
Αθήνα, Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος

Στην περιφέρεια της σφραγίδας εμφανίζονται τα αρχικά γράμματα των βαπτιστικών ονομάτων των μελών της Υπέρτατης Αρχής και στη μέση το σύμβολο του σταυρού.

- ▲ Με ποιο τρόπο τηρείται η μυστικότητα της Φιλικής Εταιρείας στη σφραγίδα της; [3.7]

1814

ίδρυση της
Φιλικής Εταιρείας

1818-1821

εξάπλωση της δράσης
της Φιλικής Εταιρείας

1821

έναρξη του Αγώνα
της Ανεξαρτησίας

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας

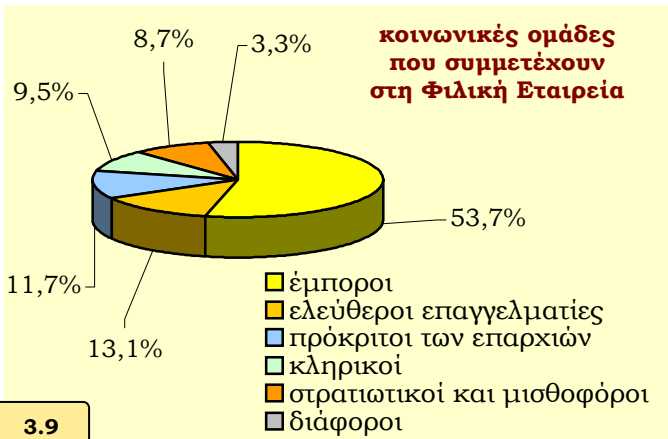
Από τον Κανονισμό λειτουργίας της Φιλικής Εταιρείας:

«Η Εταιρεία συνίσταται* από καθαυτό** Έλληνας φιλοπάτριδας και ονομάζεται Εταιρεία των Φιλικών. Ο σκοπός των μελών της είναι η καλύτερευσις του έθνους, και αν ο Θεός το συγχωρέση***, η ελευθερία του.»

* αποτελείται ** γνήσιους *** επιπρέφει

3.8

- ▲ Από ποιους αποτελείται η Φιλική Εταιρεία και ποιος είναι ο σκοπός της; [3.8]

3.9

Πηγή: Φράγκος Γ, «Φιλική Εταιρεία», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975, τ.ΙΑ', σ. 432

- ▲ Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας προέρχονται από την ίδια επαγγελματική ομάδα; [3.9]

Περιοχή καταγωγής μελών της Φιλικής Εταιρείας	Ποσοστό από το σύνολο των μελών
Πελοπόννησος	37,2
Στερεά Ελλάδα	3,9
Ήπειρος	10,5
Θεσσαλία	6,2
Ιόνια νησιά	12,3
Μακεδονία	2,3
Νησιά του Αιγαίου	14,6
Μικρά Ασία	2,9
Κωνσταντινούπολη	5,4
Άλλες περιοχές	4,7

Πηγή: Φράγκος Γ., «Φιλική Εταιρεία», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1975, τ.ΙΑ', σ. 429

3.10

- ▲ Από ποιες περιοχές κατάγονται τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας; [3.10]

3.11

«Στο όνομα της μελλοντικής σωτηρίας. Αφιερώνω ως ιερέας της Φιλικής Εταιρείας [...] τον συμπολίτη κύριο Νικόλαο Σπετζιώτη του Δημητρίου, ναυτικό στο επάγγελμα, τριάντα ετών, θερμό υπεραποσιστή της Εταιρείας και της πατρίδας, τον οποίο κατήχησα και όρκισα ο ίδιος.

Π.

Σπέτσες, 10 Μαρτίου, πέμπτο έτος των Φιλικών.»

Εφοδιαστικό μέλους της Φιλικής Εταιρείας, με τα σύμβολα και τα αρχικά [ή] Ε[λευθερία] ή Θ[άνατος], γραμμένα με τον κρυπτογραφικό κώδικα της Εταιρείας.

Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

- ▲ Ποια είναι τα στοιχεία της ταυτότητας του μέλους της Φιλικής Εταιρείας; [3.11]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι συμμετέχουν στη Φιλική Εταιρεία και με ποιο σκοπό;
- ❖ Ποιος είναι ο τρόπος οργάνωσης της Φιλικής Εταιρείας;

3. Η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα

Η Ελληνική Επανάσταση, το 1821, ξεσπά σε διαφορετικές περιοχές, χωρίς συγκεκριμένη οργάνωση των στρατευμάτων από μια **κεντρική Αρχή**. Αν και γίνονται κάποιες προσπάθειες κεντρικού συντονισμού και δημιουργίας τακτικού στρατεύματος, κάθε περιοχή συγκροτεί και συντηρεί τα δικά της ένοπλα σώματα. Δημιουργεί στρατόπεδα, σχεδιάζει επιχειρήσεις και αναδεικνύει τις δικές της ηγετικές ομάδες, που διευθύνουν τις πολεμικές επιχειρήσεις.

Στις στρατιωτικές επιχειρήσεις συμμετέχουν κλέφτες και αρματολοί, ναυτικοί, **φιλέλληνες** αλλά κυρίως απλοί άνθρωποι. Λίγοι έχουν όπλα και ακόμη λιγότεροι γνωρίζουν να πολεμούν. Με ενέδρες, νυχτερινές επιθέσεις, αιφνιδιασμούς και **κλεφτοπόλεμο** αντιμετωπίζουν οι επαναστάτες τον οθωμανικό στρατό.

Τα **σώματα των ατάκτων** ακολουθούν τους οπλαρχηγούς στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη στεριά. Στα νησιά και τις παραθαλάσσιες περιοχές οι πλοιοκτήτες προσφέρουν στον Αγώνα τα εμπορικά πλοία τους με τα εμπειροπόλεμα πληρώματά τους. Τα μικρά σε όγκο και δύναμη ελληνικά πλοία μεταφέρουν εφόδια και περιορίζουν με τα **πυρπολικά** τους τη δράση του οθωμανικού στόλου.

Τα πολλά επαναστατικά μέτωπα δυσκολεύουν τους Οθωμανούς. Έτσι, αναγκάζονται να διασπών τα στρατεύματά τους για να τα αντιμετωπίσουν.

Η έλλειψη συντονισμού, οι διαφωνίες και ο ανταγωνισμός για τη διεκδίκηση της στρατιωτικής αρχηγίας δημιουργούν προβλήματα στον Αγώνα και σε αρκετές περιπτώσεις οδηγούν σε έντονες διαμάχες.

Με τη σύσταση του νέου κράτους, το 1828, συγκροτείται **τακτικός στρατός**, που αναλαμβάνει τη φύλαξη της πρωτεύουσας και των φρουριών της χώρας.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

κεντρική Αρχή:

η Διοίκηση των επαναστατημένων περιοχών

φιλέλληνες:

εθελοντές, μη ελληνικής καταγωγής, που είτε συμμετέχουν είτε βοηθούν υλικά και ηθικά τους Έλληνες στον Αγώνα τους

σώματα ατάκτων:

ένοπλες ομάδες που δεν ελέγχονται από την κεντρική στρατιωτική Διοίκηση

πυρπολικά:

μικρά πλοία εφοδιασμένα με εύφλεκτες ύλες

τακτικός στρατός:

στρατιωτικά σώματα που οργανώνονται από την κεντρική Διοίκηση

3.12

Το στρατόπεδο του Γ. Καραϊσκάκη στην Καστέλα του Πειραιά
Πίνακας του Θ. Βρυζάκη (1855)

▲ Παρατηρώ την πηγή και περιγράφω το στρατόπεδο των Ελλήνων, όπως το ζωγραφίζει ο καλλιτέχνης. [3.12]

1821

άτακτα σώματα

1822

σύσταση Υπουργείου Πολέμου

1828

οργάνωση τακτικού στρατού

Το ναυτικό του Αγώνα

Ανδρέας Μιαούλης
(1769-1835)
Ναύαρχος
του υδραϊκού
στόλου

◀ Παρατηρώ τη σκηνή υποδοχής του υδραϊκού στόλου, έτσι όπως τη ζωγραφίζει ο καλλιτέχνης. [3.13]

3.13

Η υποδοχή του Α. Μιαούλη στην Ύδρα
Πίνακας του Α. Προσαλέντη (μετά το 1885)

«Ορκίζομαι εις τον αληθινόν Θεόν, [...] και εις την μέλλουσαν του Γένους ανέγερσιν...»

Α'. Να αναδεχθώ την προσωρινήν αξίαν του ναυάρχου του ναυτικού Ύδρας, έως ου να τελειώση η εκστρατεία μας, εις την οποίαν η πατρίς μας έστειλε κατά την κοινήν ψήφον των συμπατριωτών μου καπεταναίων...

Ε'. Επειδή το ναυτικόν μας είναι ενωμένον με τα πλοία των άλλων δύο νησιών, να συνεργώ μετ' αυτών εις το κοινόν σκοπόν κατά την απόφασιν, ήτις θέλει γίνηται εις τα πολεμικά μας συμβούλια κατά καιρούς.

Εν τω Ελληνικώ στόλω
τη 18 Απριλίου 1821.

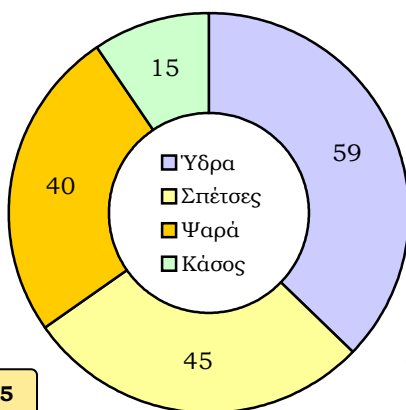
Ο ναύαρχος
ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ Ν. ΤΟΥΜΠΙΑΖΗΣ»

3.14

Ορκίζομαι στον αληθινό Θεό, [...] και στη μελλοντική ελευθερία του Γένους των Ελλήνων...

Α'. Ν' αποδεχθώ το προσωρινό αξίωμα του ναυάρχου του ναυτικού της Ύδρας, μέχρι να τελειώσει η εκστρατεία μας, στην οποία η πατρίδα μάς έστειλε με την ομόφωνη ψήφο των συμπατριωτών μου καπεταναίων...

Ε'. Επειδή το ναυτικό μας είναι ενωμένο με τα πλοία των άλλων δύο νησιών, να συνεργάζομαι με αυτά για τον κοινό σκοπό σύμφωνα με την απόφαση που θα παίρνεται κατά καιρούς στα πολεμικά μας συμβούλια.

Πλοία των σημαντικών ναυτικών νησιών κατά την έναρξη του Αγώνα

3.15

Πηγή: Αλεξανδρής Κ., *Το ναυτικόν του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος 1821-29 και η δράσις των πυρπολικών*, Αθήναι 1968, σ. 40

▲ Ποιο είναι το νησί που διαθέτει τα περισσότερα πλοία στην Επανάσταση; [3.15]

▲ Πώς ορίζεται ο ναύαρχος του υδραϊκού στόλου, σύμφωνα με την πηγή; [3.14]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

❖ Πώς είναι οργανωμένες οι ναυτικές στρατιωτικές δυνάμεις;

❖ Ποια είναι η στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα της Ανεξαρτησίας;

4. Πολεμικές επιχειρήσεις: 1821-1824

Το Φεβρουάριο του 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κηρύσσει την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία. Στρατολογεί νέους, συγκροτεί τον **Ιερό Λόχο**, αλλά χάνει τη μάχη στο Δραγατσάνι και η επαναστατική αυτή κίνηση τερματίζεται.

Το Μάρτιο του 1821, ξεκινά η Επανάσταση στην Πελοπόννησο και αμέσως μετά στην Ανατολική Στερεά. Ταυτόχρονα τα νησιά του Αιγαίου και κυρίως η Ύδρα, οι Σπέτσες, τα Ψαρά και η Σάμος ξεσηκώνονται και συμμετέχουν αποφασιστικά στην Επανάσταση. Ο αγώνας των νησιών δημιουργεί προβλήματα στον οθωμανικό στόλο, που απαντά με τις καταστροφές των νησιών της Χίου, της Κάσου και των Ψαρών.

Τα επαναστατικά μέτωπα στη Στερεά Ελλάδα, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία και την Κρήτη πληθαίνουν. Οι πολυάριθμες όμως οθωμανικές δυνάμεις, που βρίσκονται στις περιοχές αυτές, καταπνίγουν γρήγορα τις εξεγέρσεις. Σύντομα η Επανάσταση περιορίζεται στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και σε νησιά του Αιγαίου.

Οι προσπάθειες των επαναστατημένων Ελλήνων επικεντρώνονται στην πολιορκία και την κατάληψη των φρουριών, όπου καταφεύγουν οι Οθωμανοί για να αμυνθούν. Παράλληλα προσπαθούν να αποκρούσουν τις οθωμανικές εκστρατείες από στεριά και θάλασσα και να διατηρήσουν τα πρώτα εδάφη που καταλαμβάνουν σε περιοχές της **Ρούμελης** και του **Μοριά**.

Η επιτυχής απόκρουση των στρατευμάτων του **Δράμαλη**, το 1822, αποτελεί τη σπουδαιότερη ανάμεσα στις σημαντικές επιτυχίες των επαναστατών τα πρώτα χρόνια, με ηγέτη τον Θ. Κολοκοτρώνη. Την περίοδο αυτή, 1821-1824, η επανάσταση εδραιώνεται κυρίως στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ιερός Λόχος:

στρατιωτικό σώμα εθελοντών που αποτελείται από σπουδαστές και παίρνει μέρος στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας

Ρούμελη:

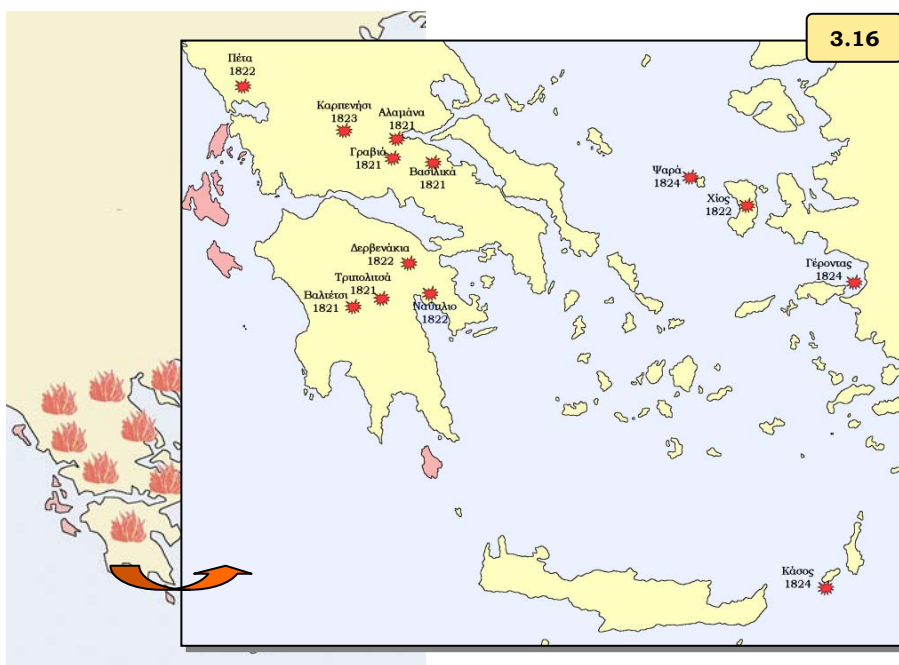
η Στερεά Ελλάδα

Μοριάς:

η Πελοπόννησος

Δράμαλης:

διοικητής των οθωμανικών εκστρατευτικών δυνάμεων για την καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης, το 1822

Χάρτης σημαντικών πολεμικών επιχειρήσεων του Αγώνα (1821-1824)

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τις σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις του Αγώνα. [3.16]

1821	1822	1823	1824
☐ μάχη στην Αλαμάνη (Α. Διάκος)	☐ μάχη στα Δερβενάκια (Θ. Κολοκοτρώνης)	☐ μάχη στο Καρπενήσι (Μ. Μπότσαρης)	☐ ναυμαχία στον κόλπο του Γέροντα (Α. Μιαούλης)
☐ μάχη στη Γραβιά (Ο. Ανδρούτσος)	☐ πυρπόληση ναυαρχίδας (Κ. Κανάρης)		☐ καταστροφή των Ψαρών
☐ κατάληψη της Τριπολιτσάς	☐ καταστροφή της Χίου		☐ καταστροφή της Κάσου

Η απήχηση της Ελληνικής Επανάστασης στην τέχνη

3.17

Η μάχη στα Δερβενάκια (1822)
Πίνακας του Θ. Βρυζάκη (1860)

3.18

Ο Κανάρης πυρπολεί την τουρκική ναυαρχίδα στη Χίο (1822)
Πίνακας του Ν. Λύτρα, (περ. 1873)

3.19

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη στη μάχη στο Καρπενήσι(1823)
Πίνακας του Θεόφιλου (1932)

3.20

Οι σφαγές στο νησί της Χίου (1822)
Πίνακας του Γάλλου φιλέλληνα Ε. Ντελακρουά (1824)

- *Ευτοπίζω* τη χρονολογία δημιουργίας των έργων τέχνης και τη *συγκρίνω* με τη χρονολογία του ιστορικού γεγονότος, στο οποίο αναφέρονται. [3.17-3.20]
- Πόσα χρόνια μετά το κάθε ιστορικό γεγονός δημιουργείται το αντίστοιχο έργο τέχνης; [3.17-3.20]
- Ποιες πολεμικές επιχειρήσεις απεικονίζονται; [3.17-3.20]
- Πώς απεικονίζουν οι ζωγράφοι τα δυο αντίπαλα στρατόπεδα; [3.17-3.20]

- σ**
ύ
ν
θ
ε
σ
η
- ❖ Ποια στοιχεία των πολεμικών επιχειρήσεων του Αγώνα προβάλλουν οι καλλιτέχνες στα έργα τους;
  - ❖ Ποιες σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις οδηγούν στην εδραίωση της Επανάστασης;

5. Οι πολεμικές επιχειρήσεις: 1825-1827

Στις αρχές του 1825 η οθωμανική Πύλη αποφασίζει να αντιμετωπίσει οριστικά την Επανάσταση με τη βοήθεια των αιγυπτιακών στρατευμάτων. Σύμφωνα με το σχέδιο ο Κιουταχής εκστρατεύει εναντίον της Ρούμελης και ο **Ιμπραήμ** εναντίον της Πελοποννήσου.

Η εμφάνιση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, το 1825, δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην πορεία του Αγώνα. Οι Έλληνες αδυνατούν να συγκρατήσουν τον τουρκοαιγυπτιακό στρατό και ο Ιμπραήμ τελικά καταπνίγει την επανάσταση στην Πελοπόννησο και κατευθύνεται στο Μεσολόγγι.

Ο Κιουταχής ξεκινά με πολυπληθή στρατό από τη Λάρισα, υποτάσσει πολλές περιοχές της Ρούμελης και πολιορκεί το Μεσολόγγι από τον Απρίλιο του 1825. Τον Δεκέμβριο του 1825, τα τουρκικά στρατεύματα ενισχύονται με την άφιξη των αιγυπτιακών στρατευμάτων και ο Ιμπραήμ αναλαμβάνει την αρχηγία της πολιορκίας. Η θέση των κατοίκων του Μεσολογγίου δυσκολεύει ακόμη περισσότερο. Χωρίς τροφή και πολεμοφόδια αναγκάζονται τελικά σε ηρωική **Έξοδο** τον Απρίλιο του 1826.

Η εκστρατεία του Κιουταχή το 1826 στην Αθήνα, μετά την πτώση του Μεσολογγίου, έχει ως στόχο την κατάληψη της Ακρόπολης. Οι Έλληνες, με ηγέτη τον **Γ. Καραϊσκάκη**, αποκρούουν αρχικά τις επιθέσεις. Μετά την ήττα τους όμως στο Φάληρο, το 1827, η Ακρόπολη παραδίνεται στους Οθωμανούς.

Με αυτό τον τρόπο, οι Οθωμανοί κυριαρχούν σε ολόκληρη τη Ρούμελη. Αν και οι Πελοποννήσιοι διατηρούν ορισμένες εστίες αντίστασης, η Επανάσταση βρίσκεται σε κρίσιμη φάση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ιμπραήμ:

Αιγύπτιος στρατηγός, διοικητής των αιγυπτιακών εκστρατευτικών δυνάμεων εναντίον των επαναστατημένων Ελλήνων

Έξοδος του Μεσολογγίου:

η κίνηση των πολιορκημένων Ελλήνων να βγουν απ' το φρούριο του Μεσολογγίου και να λύσουν έτσι την ασφυκτική πολιορκία των Οθωμανών

Γεώργιος Καραϊσκάκης:

(1780-1827) σημαντικός οπλαρχηγός της ελληνικής επανάστασης, αρχιστράτηγος των στρατευμάτων της Ρούμελης

Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο (1825-28)

Τοιχογραφία

Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

3.21

Απάντηση του Κολοκοιτώνη εκ μέρους των Μεσσηνίων προς τον Ιμπραήμ:

«...όχι τα κλαριά να μας κόψης, όχι τα δένδρα, όχι τα σπίτια που μας έκαψες, μόνον πέτρα απάνω στην πέτρα να μη μείνη, ημείς δεν προσκυνούμε.»

- ▲ Παρατηρώ την τοιχογραφία και αναφέρω τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι Έλληνες και οι Οθωμανοί. [3.21]

1825

☐ πολιορκία και πτώση του Μεσολογγίου

- ☐ μάχη στη Σφακτηρία
- ☐ μάχη στους Μύλους

1826

☐ Πολιορκία και παράδοση της Ακρόπολης

☐ μάχη στην Αράχοβα

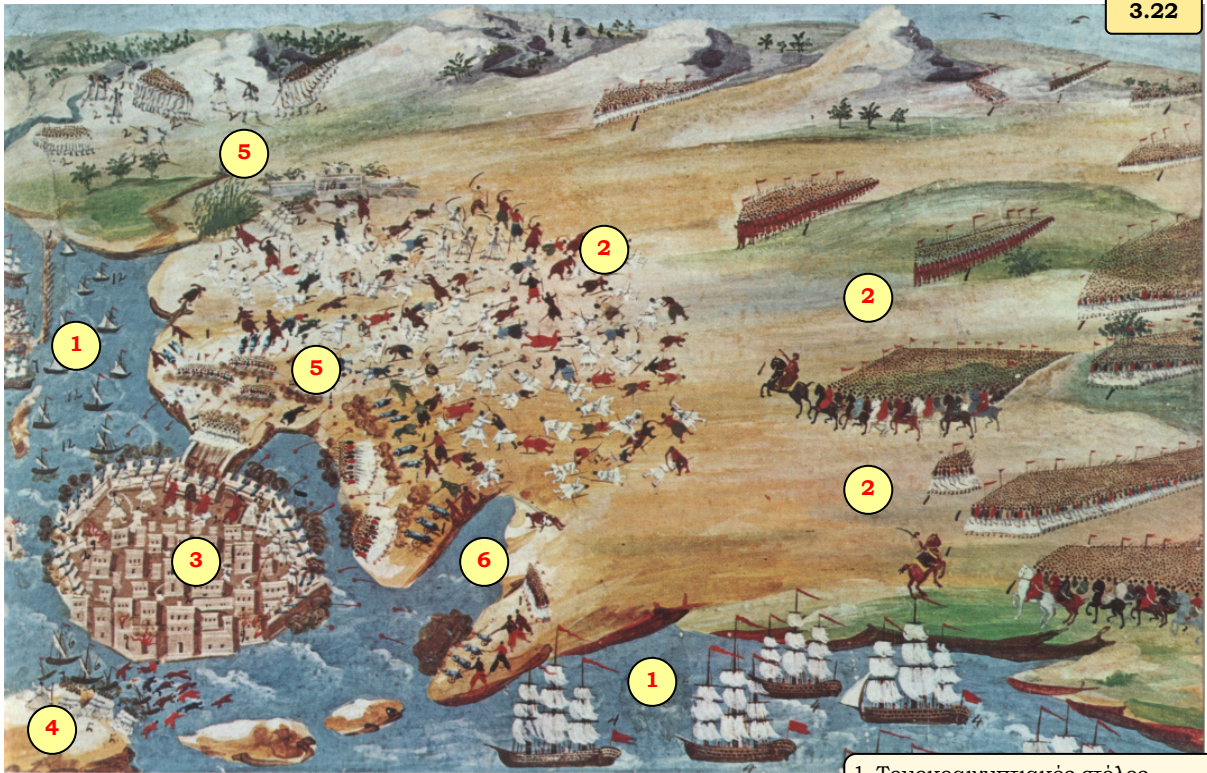
1827

☐ μάχη στο Φάληρο

☐ ναυμαχία στο Ναβαρίνο

Πολιορκία και έξοδος του Μεσολογγίου 1825-1826

3.22

Πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826)
Πίνακας του Π. Ζωγράφου σε σκέψεις Ι. Μακρυγιάννη (1836-1839)

1. Τουρκοαιγυπτιακός στόλος
2. Τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα
3. Το Μεσολόγγι
4. Το νησάκι Κλείσοβα
5. Ελληνικά στρατεύματα
6. Τουρκικά κανόνια

Απόσπασμα από το σχέδιο της *Εξόδου* των κατοίκων του Μεσολογγίου (1826):

«Εν ονόματι της Αγίας Τριάδος [...] ότι εκπληρώσαμεν τα χρέη μας ως πιστοί στρατιώται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλομεν αποθάνει όρθιοι εις τους δρόμους όλοι. Θεωρούντες εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοήθειας και προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν (ώστε να δυνηθώμεν) να βαστάζωμεν, ενώ ευρισκόμεθα νικηταί του εκθρού, αποφασίσαμεν ομοφώνως: Η έξοδος μας να γίνη βράδυ εις τας δύο ώρας της νυκτός της 10 Απριλίου, ημέραν Σάββατον και ξημερώνοντας των Βαΐων, [...] ή έλθη ή δεν έλθη βοήθεια ...»

3.23

Στο όνομα της Αγίας Τριάδος Έχοντας εκπληρώσει το χρέος μας ως πιστοί στρατιώτες απέναντι στην πατρίδα, κατά τη διάρκεια της στενής πολιορκίας, γνωρίζοντας ότι αν και μια μέρα υπομείνουμε ακόμη θα πεθάνουμε όλοι όρθιοι στους δρόμους, θεωρώντας επίσης ότι δεν υπάρχει καμία ελπίδα βοήθειας, τόσο από τη θάλασσα όσο και από τη στεριά ώστε να αντέξουμε, ενώ είμαστε νικητές, αποφασίσαμε ομόφωνα: Η έξοδος μας να γίνει το βράδυ του Σαββάτου στις δυο η ώρα ξημερώματα της 10^{ης} Απριλίου, των Βαΐων [...], έρθει δεν έρθει βοήθεια.

- ▲ Διακρίνω τα αντίπαλα στρατόπεδα και συζητώ για τη θέση των πολιορκημένων Μεσολογγιτών. [3.22]
- ◀ Ποια είναι η απόφαση των πολιορκημένων Μεσολογγιτών; [3.23]
- ◀ Ποιοι λόγοι οδηγούν στην απόφαση αυτή; [3.23]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η έκβαση της πολιορκίας του Μεσολογγίου;
- ❖ Ποιες είναι οι σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις των Ελλήνων εναντίον των οθωμανικών στρατευμάτων;

6. Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

Με την έναρξη της Επανάστασης, με πρωτοβουλίες προκρίτων, κληρικών, Φαναριωτών και οπλαρχηγών δημιουργούνται τοπικά κέντρα εξουσίας. Η Πελοποννησιακή Γερουσία στην Πελοπόννησο, ο Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος στη Δυτική Στερεά και ο Άρειος Πάγος στην Ανατολική Στερεά, οργανώνουν και συντονίζουν τοπικά τον Αγώνα. Η ανάγκη όμως για ενιαία πολιτική διοίκηση της Επανάστασης γίνεται γρήγορα φανερή.

Στις 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέρχεται η **Α' Εθνοσυνέλευση** στην Επίδαυρο με **παραστάτες** από τις επαναστατημένες περιοχές. Σ' αυτήν ψηφίζεται για πρώτη φορά **Σύνταγμα**. Μπαίνουν τα θεμέλια μιας κεντρικής Αρχής και διακηρύσσεται η Ανεξαρτησία των Ελλήνων. Αποφασίζεται η Κεντρική Διοίκηση να ασκείται από δυο όργανα, το **Βουλευτικό** και το **Εκτελεστικό**.

Στη Β' Εθνοσυνέλευση, στο Άστρος το 1823, ψηφίζεται νέο Σύνταγμα και καταργούνται τα τοπικά κέντρα εξουσίας που μέχρι τότε λειτουργούν παράλληλα με την κεντρική Αρχή.

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και η κρισιμότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καθυστερούν την Γ' Εθνοσυνέλευση. Τελικά, αυτή διεξάγεται στην Τροιζήνα το 1827. Εκεί συντάσσεται και ψηφίζεται το τρίτο Σύνταγμα του Αγώνα, το πιο δημοκρατικό απ' όλα. Σύμφωνα μ' αυτό αναγνωρίζεται το ελληνικό έθνος ως πηγή όλων των εξουσιών. Ο Ιωάννης Καποδίστριας ορίζεται κυβερνήτης της Ελλάδας.

Η Δ' Εθνοσυνέλευση γίνεται στο Άργος, το 1829. Εκεί ισχυροποιείται η θέση του Καποδίστρια και όλες οι εξουσίες συγκεντρώνονται στο πρόσωπό του. Μετά τη δολοφονία του επικρατεί πολιτική αναρχία και έντονες πολιτικές διαμάχες.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Εθνοσυνέλευση:

η συγκρότηση των αντιπροσώπων του έθνους σε σώμα

παραστάτες:

αντιπρόσωποι από τις επαναστατημένες περιοχές που συμμετέχουν και ψηφίζουν στην Εθνοσυνέλευση

Σύνταγμα:

ο Νόμος που καθορίζει τον τρόπο λειτουργίας του πολιτεύματος

Βουλευτικό:

Σώμα αντιπροσώπων που ετοιμάζουν και ψηφίζουν τους νόμους

Εκτελεστικό:

η Κυβέρνηση, αυτοί που κυβερνούν

Τόποι διεξαγωγής των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα

▲ Παρατηρώ το χάρτη, συμβουλεύομαι το χρονολόγιο και αναφέρω τον τόπο και το χρόνο διεξαγωγής των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα. [3.24]

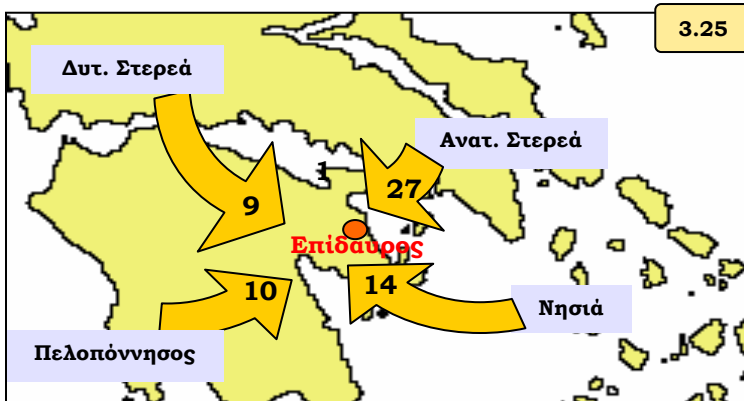
1821	1823	1827	1829
Α' Εθνοσυνέλευση Επίδαυρος	Β' Εθνοσυνέλευση Άστρος	Γ' Εθνοσυνέλευση Τροιζήνα	Δ' Εθνοσυνέλευση Άργος

Η Α' Εθνοσυνέλευση

Περιοχές και αριθμός παραστατών που συμμετέχουν στην Α' Εθνοσυνέλευση του Αγώνα

◀ Ποιες περιοχές εκπροσωπούνται στην Α' Εθνοσυνέλευση και με πόσους παραστάτες η κάθε μία; [3.25]

Πηγή: Αλιβιζάτος Ν., «Τα Συντάγματα του Αγώνα. 1821-28», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2003, τ.3ος, σ. 174

▶ Με ποιον τρόπο παίρνονται οι αποφάσεις στην Α' Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων, σύμφωνα με τον καλλιτέχνη; [3.26]

Ψηφοφορία στην Α' Εθνοσυνέλευση
τοιογραφία
Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ

Το ελληνικόν έθνος, το υπό φρικώδη οθωμανική δυναστείαν, [...] κηρύττει σήμερα δια των νομίμων παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων την πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν.

Εν Επιδάυρω την α' Ιανουαρίου έτει ακαβ' και α' της Ανεξαρτησίας.

3.27

Το ελληνικό έθνος, που βρισκόταν κάτω από τη φρικιαστική οθωμανική κυριαρχία, [...] διακηρύσσει σήμερα μέσω των νομίμων αντιπροσώπων του, που συγκεντρώθηκαν σε εθνική Συνέλευση, μπροστά σε Θεό και ανθρώπους την πολιτική του ύπαρξη και ανεξαρτησία.

Επίδαυρος, 1 Ιανουαρίου 1822 και πρώτο έτος της Ανεξαρτησίας

◀ Τι διακηρύσσουν οι Έλληνες με το Α' Σύνταγμα του Αγώνα; [3.27]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες Εθνοσυνελεύσεις πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του Αγώνα;
- ❖ Ποιοι λόγοι οδηγούν στη σύγκληση των Εθνοσυνελεύσεων του Αγώνα;

7. Οι μορφές του 1821

Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία τους συνδέεται και με τα ονόματα των πρωταγωνιστών του. Οπλαρχηγοί και ναύαρχοι αντιμετωπίζουν ηρωικά τους αντίπαλους στρατούς και στόλους. Κοντά τους, σημαντικά πολιτικά πρόσωπα ασχολούνται με το δύσκολο έργο της σύστασης του ελληνικού κράτους και αναπτύσσουν σημαντική **διπλωματική δράση** για την αναγνώριση της Επανάστασης. Οι μορφές του 1821 είναι λοιπόν και στρατιωτικοί και πολιτικοί.

Οι άνθρωποι των όπλων αναλαμβάνουν τη στρατιωτική οργάνωση του Αγώνα. Ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, ο Παπαφλέσσας, ο Ανδρούτσος, ο Νικηταράς ο Μπότσαρης στη στεριά και ο Μιαούλης, ο Κανάρης, η Μπουμπουλίνα, η Μαυρογένους, η Βισβίζη στη θάλασσα, καταφέρνουν να πετύχουν σημαντικές νίκες και να αναδειχτούν σε ηρωικές φυσιογνωμίες. Αποκτούν κύρος και συμμετέχουν και στα πολιτικά πράγματα.

Η πολιτική οργάνωση του Αγώνα εμφανίζει επίσης σημαντικά πολιτικά πρόσωπα. Ο Μαυροκορδάτος, ο Κωλέτιης, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Μαυρομιχάλης, ο Κουντουριώτης, ο Ζαΐμης, ο Λόντος, ο Δεληγιάννης παίρνουν ενεργά μέρος στη συγκρότηση κεντρικής πολιτικής εξουσίας. Παράλληλα, επεμβαίνουν και στα στρατιωτικά θέματα.

Έμποροι, προεστοί και κοτζαμπάσηδες, λόγιοι, κληρικοί, κλέφτες, αρματολοί και ναυτικοί συντάσσονται στον κοινό αγώνα και πολλοί περνούν επώνυμα στην ιστορία. Υπάρχουν όμως και πολλοί άλλοι, ένοπλοι και άμαχοι, που αγωνίζονται για την ελευθερία και τα ονόματά τους δεν καταγράφονται στην ιστορία. Ανάμεσά τους άνδρες, γυναίκες και παιδιά, γέροι και νέοι, προσφέρουν με τη δράση τους σημαντικό έργο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

διπλωματική δράση:

οι ενέργειες των Ελλήνων με στόχο να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων για την αναγνώριση της Επανάστασης

3.28

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
(1770-1843)

Ο Γέρος του Μοριά, η σημαντικότερη στρατιωτική φυσιογνωμία του Αγώνα. Συμμετέχει σε πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις και ανακηρύσσεται Αρχιστράτηγος του Μοριά. Ηγείται, από το 1822, του σώματος των οπλαρχηγών και συμμετέχει και στην πολιτική οργάνωση του Αγώνα.

3.29

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
(1791 -1865)

Φαναριώτης πολιτικός και αγωνιστής που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική οργάνωση του Αγώνα. Πρωταγωνιστεί στις εθνοσυνελεύσεις του Αγώνα. Συμμετέχει στη σύνταξη του Συντάγματος της Επιδαύρου και καταλαμβάνει σημαντικές θέσεις στην κεντρική εξουσία.

▲ Συζητώ για τη συμβολή του Θ.Κολοκοτρώνη και του Α.Μαυροκορδάτου στην Ελληνική Επανάσταση. [3.28] & [3.29]

Α.Διάκος
μάχη στην
Αλαμάνια
1821

Ο.Ανδρούτσος
μάχη στη
Γραβιά
1821

Α.Μπουμπουλίνα
πολιορκία του
Ναυπλίου
1821

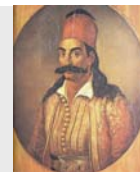
Π.Π.Γερμανός
Επίσκοπος
Καλαβρύτων
1821

Γ.Κουντουριώτης
Πρόεδρος
Εκτελεστικού
1823

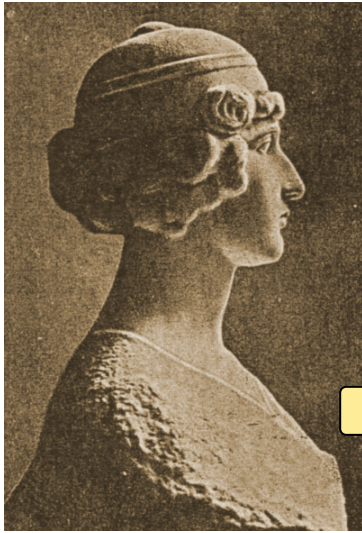
Α.Λιδωρίκη
πολιορκία της
Ακρόπολης
1826

Γ.Καραϊσκάκης
μάχη στο
Φάληρο
1827

Μαντώ Μαυρογένους και Δόμνα Βιοβίζη

Μαντώ Μαυρογένους
Προτομή στην παραλία της
Μυκόνου

3.30

Μαντώ Μαυρογένους (1796-1840)

Γεννιέται στην Τεργέστη, όπου αποκτά σημαντική μόρφωση. Φθάνει το 1820 στη Μύκονο και καταφέρνει να ξεσηκώσει το νησί στον Αγώνα. Με δικά της έξοδα εξοπλίζει πλοία και συμμετέχει σε πολεμικές επιχειρήσεις στην Εύβοια, στο Πήλιο και στη Φθιώτιδα. Στέλνει επιστολές προς τις Αγγλίδες και Γαλλίδες γυναίκες για να τις πείσει να υποστηρίξουν οικονομικά τον Αγώνα. Με τη λήξη της Επανάστασης, με διάταγμα του Καποδίστρια της παραχωρείται το αξίωμα του αντιστράτηγου. Πεθαίνει πάμπωχη στο νησί της Πάρου.

Η Μ. Μαυρογένους προς το φιλέλληνα Μ. Ρεμπώ (1821):

«Δεν με νοιάζει τι θα γίνω αν είναι να λευτερωθεί η πατρίδα μου. Όταν θα έχω χρησιμοποιήσει όλα όσα μπορώ να διαθέσω για την ιερή υπόθεση της ελευθερίας, θα τρέξω στο στρατόπεδο των Ελλήνων για να τους ενθαρρύνω με την απόφασή μου να πεθάνω, αν χρειαστεί, για την ελευθερία.»

3.31

Δόμνα Βιοβίζη
Προτομή στην παραλία της
Αλεξανδρούπολης

3.32

Δόμνα Βιοβίζη (1784-1850)

Γεννιέται στην Αίνο. Συμμετέχει ενεργά στην Ελληνική Επανάσταση, παίρνοντας μέρος, μαζί με τον άντρα της, στις θαλάσσιες επιχειρήσεις του Αγώνα στο Άγιο Όρος, τη Λέσβο και τη Σάμο. Με το θάνατο του άνδρα της, η Δόμνα Βιοβίζη αναλαμβάνει η ίδια τη διοίκηση του πλοίου και συνεχίζει τη δράση της στην περιοχή της Εύβοιας. Εξοπλίζει και συντηρεί το πλοίο της «Καλομοίρα» με δικά της χρήματα για τρία χρόνια. Μετά το τέλος του Αγώνα, της παραχωρείται μια μικρή σύνταξη. Πεθαίνει στον Πειραιά.

- Με ποιους τρόπους η Μαντώ Μαυρογένους και η Δόμνα Βιοβίζη συμμετέχουν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας; [3.30-3.33]
- Αναγνωρίζεται το έργο τους ; [3.30] & [3.32]

Πουλάκι πόθεν έρχεσαι; Πουλάκι αποκρίσου.
Μην είδες και μην άκουσες για την κυρά Δομνίτσα
την όμορφη, τη δυνατή, την αρχικαπετάνα,
πούχει καράβι ατίμητο, το πρώτο μες στα πρώτα,
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο,
καράβι που πολέμησε στις Ίμβρος* το μπουγάζι**

Δημοτικό τραγούδι

* Ίμβρος ** θαλάσσιο πέρασμα

3.33

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι η συμβολή των γυναικών στην Επανάσταση;
- ❖ Ποιοι και με ποιον τρόπο συμβάλλουν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας;

8. Οι εμφύλιες συγκρούσεις

Η κεντρική Αρχή που δημιουργείται στην Α' Εθνοσυνέλευση αποτελεί σημαντική κατάκτηση των επαναστατημένων Ελλήνων. Τα πρώτα ζητήματα που απασχολούν την Εθνοσυνέλευση είναι η μορφή του νέου κράτους που θα δημιουργηθεί, ο τρόπος εκλογής της ηγεσίας του και ποιοι θα αναλάβουν τη Διοίκηση. Τα παραπάνω θέματα οδηγούν σε συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων ομάδων που διεκδικούν για τον εαυτό τους τη στρατιωτική και πολιτική ηγεσία.

Οι **πρόκριτοι** της Πελοποννήσου θέλουν αυτοί την εξουσία, όπως και στο παρελθόν, για να εφαρμόσουν τον τρόπο διακυβέρνησης που γνωρίζουν. Επιθυμούν επίσης να διατηρήσουν τα **προνόμιά** τους. Οι άνθρωποι των όπλων προβάλλουν τους εαυτούς τους ως φυσικούς αρχηγούς του Αγώνα για την Ανεξαρτησία, επειδή αυτοί πολεμούν, οπότε δικαιούνται και την εξουσία ή τουλάχιστον τη συμμετοχή τους σ' αυτήν. Την ίδια άποψη έχουν και οι πρόκριτοι των νησιών που κατέχουν το εμπόριο και συνεισφέρουν υλικά στον Αγώνα.

Νέες ομάδες πολιτικών εμφανίζονται επίσης να διεκδικούν την εξουσία. Προέρχονται κυρίως από το **Φανάρι**, έχουν **ευρωπαϊκή παιδεία** και αρκετές γνώσεις για τη διοίκηση και την οργάνωση του κράτους. Οι κάτοικοι των επαναστατημένων περιοχών νιώθουν να απειλούνται απ' αυτούς και αντιδρούν έντονα.

Η διαμάχη μεταξύ των αντίπαλων ομάδων καταλήγει πολλές φορές σε ένοπλες εμφύλιες συγκρούσεις με μεγάλες υλικές καταστροφές και ανθρώπινες απώλειες. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων περνούν σε δεύτερη μοίρα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

προνόμια προκρίτων:

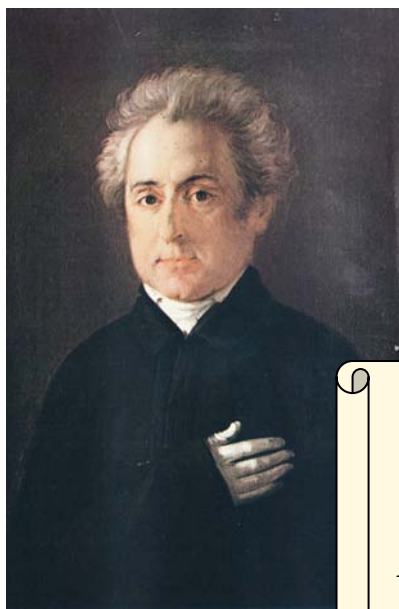
είναι οι εξουσίες που έχουν οι πρόκριτοι ως αναγνωρισμένοι ηγέτες των ελληνικών κοινοτήτων

ευρωπαϊκή παιδεία:

είναι η μόρφωση, οι ιδέες και οι τρόποι που έχουν οι μορφωμένοι Ευρωπαίοι της εποχής

σκήπτρο:

πολυτελής ράβδος, σύμβολο εξουσίας

Διονύσιος Σολωμός
(1798 –1857)

*Η Διχόνοια που βαστάει
ένα σκήπτρο η δολερή
καθενός χαμογελάει,
«πάρ' το», λέγοντας, «και συ».*

*Κει ο το σκήπτρο που σας δείχνει,
έχει αλήθεια ωραία θωριά·
μην το πιάσετε, γιατί ρίχνει
εισέ δάκρυα θλιβερά.*

3.34

Στίχοι από τον «Ύμνο εις την ελευθερίαν»

▲ Γιατί, σύμφωνα με τον ποιητή, η Διχόνοια κρατάει **σκήπτρο**; [3.34]

εμφύλιες συγκρούσεις

ταραχές στα Βέρβαινα
Ιούνιος 1821

α' φάση
Νοέμβριος 1823 - Μάιος 1824

β' φάση
Ιούλιος 1824 - Ιανουάριος 1825

Ταραχές στα Βέρβαινα

3.35

Δημήτριος Υψηλάντης
Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό
Μουσείο

Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832)

Κατάγεται από σημαντική φαναριώτικη οικογένεια και είναι αδελφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Υπηρετεί ως αξιωματικός στο ρωσικό στρατό. Το 1818 μυείται στη Φιλική Εταιρεία. Με την έναρξη της Επανάστασης έρχεται στην Πελοπόννησο ως πληρεξούσιος στρατηγός του Αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας. Οργανώνει τακτικό στρατό και συμμετέχει σε πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις. Εκλέγεται Πρόεδρος του Βουλευτικού στην Α' Εθνοσυνέλευση. Μετά την Επανάσταση γίνεται στρατηγός της Ανατολικής Στερεάς.

«Τα Βέρβαινα ανεστατώθησαν μόλις εγνώσθη ότι έφυγεν ο Υψηλάντης. [...] Πλήθος πολύ εξεχύθη εις τους δρόμους, αποτελούμενον από στρατιώτας και ανθρώπους του λαού, και ήρχισε να κραυγάξη κατά των προκριτών. [...] Αι κραυγαί του πλήθους ήσαν φοβεραί.

- Θέλουμε τον αφέντη μας. Ήλθε να μας σώση και αυτοί τον διώχνουν. Σκότωμα στους κοιταμπάσηδες. Και έτρεχαν να εύρουν το σπίτι όπου ευρίσκοντο οι πρόκριτοι.»

Κόκκινος Δ., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Μέλισσα, Αθήνα 1957, τ.Β', σ. 236

3.37

Από τα «Απομνημονεύματα» του Θ. Κολοκοτρώνη:

«Ανέβηκα επάνω εις μία πέτρα για να ακούν όλοι και τους είπα:

- Διατί θέλομε τον καϊμό μας μονάχοι μας; Ημείς εσηκώσαμε* τα άρματα δια** τους Τούρκους και έτσι ακουσθήκαμε εις την Ευρώπη, ότι σηκωθήκαμε οι Έλληνες δια τους τυράννους, [...] αν σκοτώσουμε τους προεστούς, θα ειπούν [...], ότι τούτοι δεν εσηκώθησαν δια την ελευθερίαν, αλλά δια να σκοτωθούν συνατοι*** τους [...] Γράφομε και έρχεται οπίσω ο Υψηλάντης και μην επήρε ο νους σας αέρα.

Τότε τους ηούξασα.»

*επαναστατήσαμε **εναντίον ***μεταξύ τους

3.38

«Οι κοιταμπάσηδες του Μοριά που ήταν συνηθισμένοι «να άρχουν*», βλέποντας την ολόψυχη αφοσίωση του λαού στον Υψηλάντη [...] άρχισαν αμέσως κι' απ' την πρώτη στιγμή, ν' αντιδρούν συστηματικά και μ' όλα τα μέσα και δεν εννοούσαν με κανένα τρόπο να τον αναγνωρίσουν Αρχιστράτηγο, όπως είχαν κάνει οι άλλοι Έλληνες, και να τον αφήσουν να οργανώσει στρατιωτικά και πολιτικά τον τόπο, [...] Ο Υψηλάντης, έπειτα μάλιστα από την αποθεωτική υποδοχή που του έκαμαν στα Βέρβαινα, 10.000 στρατός και λαός και την αναγνώρισή του απ' όλη την άλλη Ελλάδα, κατάπληκτος με την αντίδραση των κοιταμπάσηδων του Μοριά, που δεν περίμενε ούτ' εφантаζόταν, έφυγ' από τα Βέρβαινα δυσαρεστημένος, κι' έφτασε στο Λεοντάρι, σκοπεύοντας να πάει στην Καλαμάτα.»

Σταματόπουλος Τ., *Ο εσωτερικός Αγώνας*, Κάλβος, Αθήνα 1971, τ.1, σ. 241-242

*διοικούν

3.36

- *Διηγούμαι* τα επεισόδια σύμφωνα με τις μαρτυρίες. [3.35-3.38]
- Ποιες ομάδες συγκρούονται στα Βέρβαινα; [3.36-3.38]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιοι είναι οι λόγοι των εμφύλιων συγκρούσεων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης;
- ❖ Ποιες είναι οι επιπτώσεις των εμφύλιων συγκρούσεων στον Αγώνα των Ελλήνων;